

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

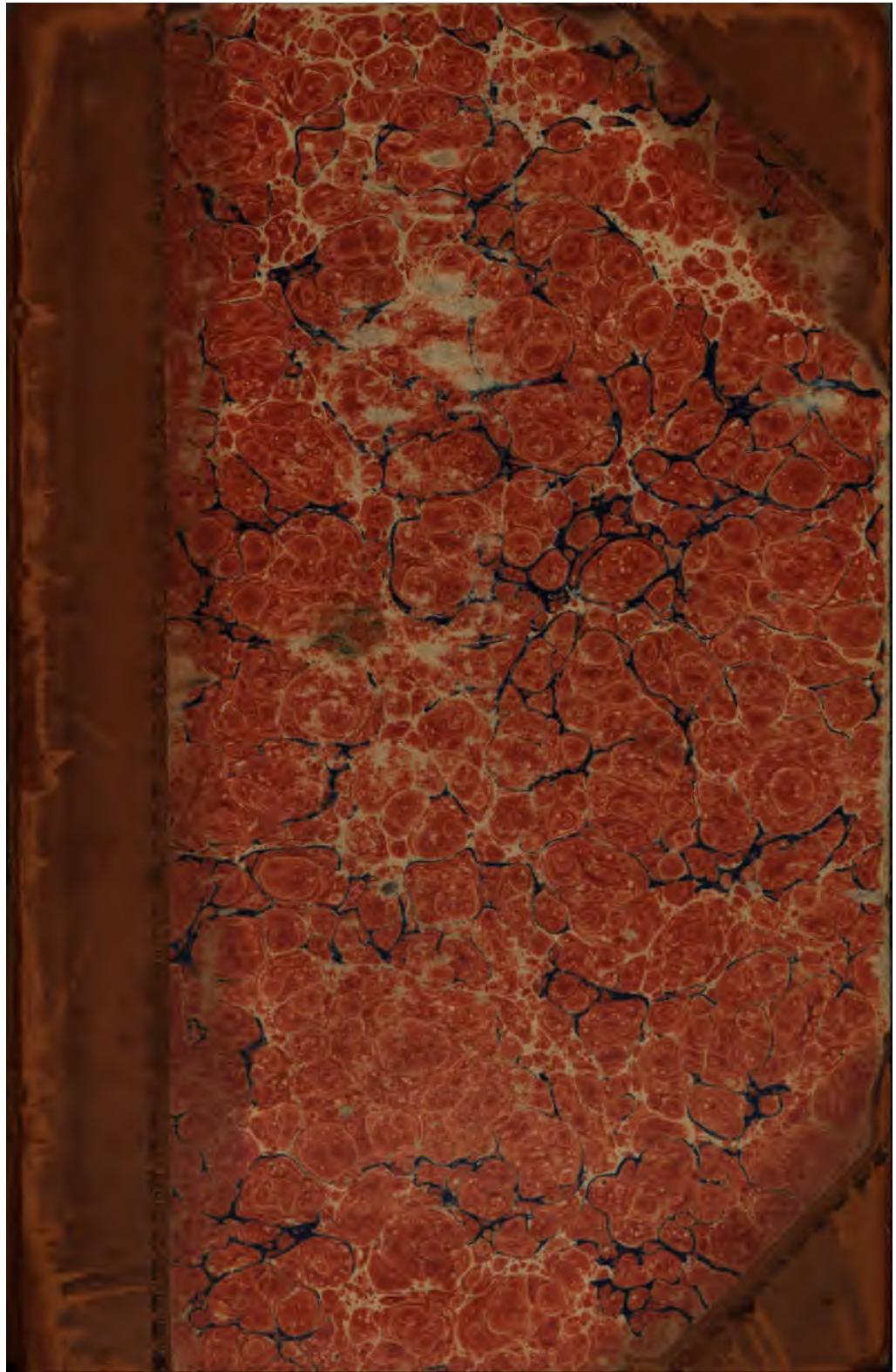
Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

600007809U

34.

661.

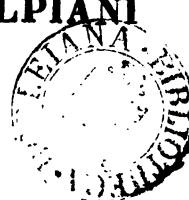
DOMITII ULPIANI
F R A G M E N T A

QUAE NUNC PARUM ACCURATE DICUNTUR,

IN UNICO CODICE

TITULI EX CORPORE ULPIANI

INSCRIPTA.

EDITIONEM ET PRAEFATIONEM QUINTAM,

**CUI QUARTUM ANNOTATIO TERTIUM INTEGRA CODICIS
LECTIO ITERUM EX CAJI INSTITUTIONIBUS
EMENDATIO ADJECTA**

CURAVIT

G U S T A V U S H U G O

EQUES GUELPHICUS J. U. D.

**BRITANNIARUM HANNOVERAEQUE REGI A SANCTIORIBUS JUST. CONS.
PROFESSOR GOTTINGENSIS.**

B E R O L I N I
IMPENSIS A U G U S T I M Y L I I
1 8 3 4.

661.

• 7. 2. 3. 1. 2. 3.

A P P E N D I C E

• An Introduction to the Study of the Law

1980-1981

MANUFACTURED, AND SHIP

卷之三

Miller 49 hours 10 min. 10 sec. 10.10

10. The following table shows the number of hours worked by each employee.

the following day, he was still in the same condition as before, and was unable to move his head or neck.

卷之三

Algebraic Properties of the $\mathcal{L}$ -operator

二二七

八

P R A E F A T I O

HUJUS EDITIONIS.

Novam non restitutionis tantum, qua plerique etiam nunc contenti sunt, sed ipsius scripturae unde epata ea est, editionem parantibus nobis et **HAUBOLDIUS** desideratissimus et ea, qua is usus fuerat, officia defuit. In **HAUBOLDI** locum amicissime successit **KLENZIUS** apud **BEROLINENSES** antecessor disertissimus, at in typis huic libro, sibi fundendis haesimus, utrum linea, litteris *a*, *e*, *i*, *m*, *o*, *u*, et *p* imposita, casu an industria mox recta, obliqua sit, neque de signo quo syllaba indicatur satis certi fuimus. Sed de hoc semel lectores hec loco admonuisse sufficiet.

Quod ad editionis quartae praefationem adtinet, p. V. (hujus ed. p. X.) in enarranda editione, quae a. MDCCCXI prodiit, mentio **ESEN** jam apud **HEIDELBERGENSES** naturalia studia promoventis, tum apud nos juri civili incumbentis omissa est.

Quae paulo post de lucro potius quam dannō redemptoribus metuendo diximus, de nimio lucro grandique pretio intelligenda esse satis adparet.

P. V. et VI (p. X.) enumeratis emendationibus mox accessit insignis illa XXV, 14. quam conjectura assetus sequenti editioni inserui.

P. VI. (p. X.) dicendum fuit, ad **SABINIACUM** transmissum fuisse apographum illud, **GLOECKLI** cura vel etiam incuria conjectum.

Columnis paginas restitutionis ex adverso oppositas esse in solis tribus primis dici non potest, quas codex ita turbatas sistit ut fere necesse sit bis, i. e. tum turbato adhuc ordine, tum col. 1..1. 3. 4 et 5. col. 2. 1. 10. seq. et 1. 23. seq. tandem col. 3. 1. 6. restituto eo, librarii lectionem typis describere et vel illi vel huic restitutam opponere.

P. VII. (p. XI.) addi debuerant amicissimi **HEISIUS** jam **LUBECENSIS**, **MAREZOLLIUS** jam **GIESSENSIS** et **WÜ-**

STEMANNUS jam ALTEBURGENSIS, quorum consilio multa debo, quae annotatio refert.

Exstant in calce juris civilis antejustiniane*Ad-denda et corrigenda*, quorum omnium, quod ad hos nostros titulos pertinet, auctorem me plerique dixerunt.

Quarta editio primum at tacite retinuit ex codice vocem *repensatio VI*, 13. cum antea *repraesentatio* legeretur, quae luctio etsi a SCHILLINGIO V. C. habet absurde per fr. 88. §. 5. D. 31. defendatur, tamen codici praefienda non videtur, cum, quod ait ille, *repensationem idem potius esse quam compensationem* non sit probabile.

Mentio hioque facienda est meritorum de titulis nostris tum ejusdem SCHILLINGII in dissertatione et quatuor animadversionum speciminiis, tum Boeckingii in notis BUNNENSIS editioni adjectis. Sed si plenam horum titulorum historiam hic enarrare fas esset, nec omittendae forent historiae juris editiones IX, X et XI quae saepius ad lectiones in quarta ULPIANI editione probatae defendendas faciunt.

Quinta haec nostra editio GOESCHENII V. C. exemplum in CIVI Institutionibus propositum et in hoc selecta est, ut numerus columnarum, quas dicant, sinistra manu addatur, numeratione incipiente non, uti dextera manu in duabus praeteritis editionibus factum est, et in hac adhuc sit, a primo codicis folio, quod ad ULPIANUM non spectat, sed a solo ULPIANO. Certa tamen verba si quis laudet, numerum columnarum et linearum nominaturum esse eo insinus spero, quod non modo jam per tria fere secula, ex quo ULPIANI titulos habemus, huiusmodi hunc ignoravimus, sed et in ipsis CIVI Institutionibus, quatuor paginas et linearis ab initio didicimus, nemo fere et ne editores quidem omnes hanc numerationem paragraphis praferant, quas princeps editor satis justo plerumque quidem arbitrio, at suò tamen, constituit. Notis vero et in paucis hic addendis ita et titulos nostros numerate siccat, quanquam et Boeckeringius omnino linearum numero solum columnarum numerum et quidem a tota farragine incipientium in margine ponat,

col. 3. 7. 20 seq. Omnis haec distinctio ejus, qui

PARAPHRAS.

minor XXX annorum sine consilio manumissa est, ab eo, qui testamento manumissa est, mire turbata, videatur, non solum propter damnatum prorsus *Graecorū* mitem, sed et quod Cato p. 4. l. 2. seqq. repugnat. Vide quae ad VANGEROWI V. Cl. librum diximus G. A. 1823. p. 1442. seqq. Ad eis turbatae sunt col. 2. et 3., ut ordinem in editionibus penitus restituta esse, ego ~~videlicet~~ operatione contendere nolle. Qui in consilium adhibetur, l. 33. et seqq.; tertiae columnae tradunt cum secunda vice consilii mentio facta sit, prima vice l. 23. consilium dominatur, at sine explicatione. Sic et l. 6. et seqq. male restitutas esse possunt.

col. 5. l. 23. Ex voce qua, quam ejicere solent, SCHILLINGIUS in *Antīm.* p. 51. efficit sequitur, quod vix placet.

col. 6. l. 28. Ut servari potest si ex siglo ex officiis esset. Ita et in fr. 20. §. 3. R. 40. 7. legitur. PUCHTA haec monet.

col. 7. l. 1. Si ex ut ista cum proficeris, eodem

PUCHTA autore, uti *Stichum*, vulgata expendatio mul-

limenterit.

l. 26. et in ex mutare non est necesse.

col. 27. de restituione: *vulgo*, *interiectum* cf. undecima editio *historiae juris* p. 910. n. 3.

col. 10. l. 14. et 15. Lectio colligisti tempora exceptatur male se habet, nec si cum SCHILLINGIUS leges; exceptatur omnia sana sunt. Si ex transposueris ante tempore, nonnihil profeceris, sed tunc in sequentibus potius legendum esset, ex editiones.

l. 20. Sequi debet col. 13. l. 11. Quae in codice interposita sunt, ea non bene se hic habere etiam rubrico VII anguit.

col. 25. Lectio iniunctus ex malo intellecta sigla F. orta est, perinde ut col. 27. l. 31. constitutus. Jam ante decennium grato animo hanc SCHILLINGIUS emendationem receperimus: G. A. 1824. p. 1682. Unde et in decimam *historiae juris* p. 4. l. 26. editiope, item in undecimam p. 5. l. 18. ea migravit.

col. 11. l. 10. Videat: *rei exercitio* hic uti l. 13. post vocem: *actiōnē* penes maleum SCHILLINGIUS ex id est effici posse putat vel aut vel datur.

V
PRAEFATIO.

- col. 13. l. 5. amovet SCHILLINGUS queque mavult.
l. 20. Quae in Addendis ad ius o. antejust. p. 1604. restituta erant: quasi civi ut etiam quasi latro confirmantur a Cato p. 18. l. 12. et seq. Neque quarta editio in notis ea reprobavit.
- col. 14. l. 9. Si ex aut efficeris olim plane: idem habebis quod col. 9. l. 20. et 21.
- l. 15. SCHILLINGUS mavult: torque manumissionis, cum particula quo sequenti col. 15. l. 7. addita: quoque sit voci: manumissione.
- col. 16. l. 16. Vox: qui ante vocem: legitimi inseri potest. Melius enim dicas eam a praecedente voces introducti absorptam esse.
- l. 34. Cessio hic, col. seq. l. 4. cessatio.
- col. 17. l. 1. CRAMERUS monet, secundum PAULI DIACONUM procedere jam idem esse quod porro cedere.
- l. 6. Cessio tutelar, quae SCHILLINGII est emendatio, non magis a codice recedit.
- l. 13. Voci minutionis, quam codex habet, ex eodem l. 12. et l. 15. depon de praeponi debet.
- col. 19. l. 26. A vocibus: Si plures nova linea incipienda.
- col. 20. l. 10. In voce: ueram latere potest: Nerratus autem.
- col. 21. l. 30. Loco: ejus SCHILLINGUS mavult: conjugio.
- col. 22. l. 13. Post desierit repetendum SCHILLINGO videtur Item.
- col. 25. l. 18. pro: quae fit SCHILLINGUS ad exemplum col. praeo. l. 29. melius legit eaque fit.
- col. 26. l. 3. Paragraphum 15. a praecedente non distingui debere ERBIUS me monuit. Tum ei quoties effici debet quae, sed ei addere nolle, cum inde a praecedente col. l. 31. non sermo sit de eo, cui cessa est heroditas. In linea seq. sunt eo facilius mutandum in essent, quod ejusdem fere soni vox: cessas praecedit.
- l. 16. Eryptorum rotundere non omnes ausi sunt. BALLHORNIUS ROSENUS mavult: eryptum cui. SCHILLINGUS in spec. IV. p. 8. mutata sententia eryptum improbavit. Confer. XI. ed. historiae juris p. 762. n. 2. ubi bene quidem dictum est, ad eum qui eripit non

ad eam est scriptur hanc adquisitionem pertinere, male tamen lex Julia pro Papia Poppaea ponatur.
 col. 27. l. 3. Hic stellulae indicio esse deberentia cuham adesse.

l. 24. Eadem lectio *familiae mente* in l. 36. *familiam mente* significat, inde SCHILLINGUS hic quoque ita legit. Sed non de omni filio verum est, et *familiam mente patrem testem esse non posse*, ergo repetenda esset vox et legendum: *filiis familiis* (vel col. 39. l. 13. *familine*) *familiam mente*, quod non est sine incommode.

l. 26. *Eodem* melius tamene in *quidem* quam in *eadem* mutatur.

l. 32. Hic quoque *institutus* in *item* resolvendam essa ad col. 10. l. 25. diximus.

col. 28. l. 13. Pro *ceriso* SCHILLINGUS mavult: *veraque*.

l. 20. *Marcus* aperte falsum est, ergo uncis includi debet, etiam si neque *primum* neque *mandata* in textum recipere audeas.

l. 24. Vocem: *fusio* ex sigla *fo* ortam esse putat PUEHLA quam in *forte* resolvit.

col. 29. l. 2. Re ejiciendum esse et ea ad mentem referendam cuius contestatio testamentum est, ZUR NEDDENIUS conjicit.

col. 31. l. 5. Tamen SCHILLINGUS tuetur.

col. 32. l. 5. Litterae: *quo*, quae aperte redundant cum quinque in eadem hac columna post verbum: *nominatum* desint, forte ex proxima superiori linea male hoc transpositae sunt, cuius primae litterae sunt *neg*:

col. 33. l. 6. Abesse tamen potest: *vel nominatim*.

l. 33. Id, si non ejeceris, mutari potest in *ita*.

col. 36. l. 6. Non *habet* quod ad Praetorem pertineret sed *habent* legendum est si accusativum *quam* ... *possessionem* serves.

col. 38. l. 16. et 17. Ductus supleti non a LOMBARDA sed a recentiori FRANCO GALlica manu esse BLUMIUS testis est. Plenius sensum sic fere restituit ZUR NEDDENIUS: Idemque est et si tacite *optionem ita lega-*

verum: TITIO NOMINEM DO LEGO. Quod si per damnationem legatum sit, nequit hoc modo: TITIO NOMINEM ALTISSIMI HERES MEUS DAMNIS ESTO DAME.

l. 26. Ad jam in margine CULACIANAE editionis conjecturit.

l. 34. Emendatio quam codex habet: verum est, cipi potest. col. 39. l. 6. VELAT: TITIO somniosus legoretur; VELUT: Seic ne diversas personae eodem plane nomine significantur et ut in syllaba: t̄i origo male repetitae vocis: TITIO lateat.

l. 42. Si ab iis leges probanda est Culacii conjectura qui non: extraneus sed: ex antiqua persona heresi adiungit. col. 42. l. 8. Pressius codicem sequitur lectio plus diudicata quam si totam vocem quam insperaria.

l. 27. e vel hic pro i positum esse videtur, legem, deinde ergo cogitur.

l. 43. l. 18. Lacuna post nec per antiquam formam: ERIT suppleri potest:

col. 47. l. 13. Ante doborum necessario interi debet: sequentis gradus hi et ULPIANUM ita distinet: omnia scripsisse putemus ut in brevi libello nec veteres fecisse videantur, et lacunam a librario admissam hinc non esse, cuius ut aliorum vitiorum tot alibi adfluerunt exempla.

Göttingae mense Januario MDCCCXXXIV.

Etiam ad hanc editionem, quae etiam in aliis locis, non
est generaliter, sed in locis, quae non sunt nisi
in conuentu, et in aliis, quae sunt, non sunt nisi
in conuentu, non est nisi in conuentu. Non enim
est generaliter, sed in locis, quae non sunt nisi
in conuentu, non est nisi in conuentu.

PRAEFATIO

QUARTAE EDITIONIS.

Quartam ULPIANI mei editionem parare iam mihi con-
tingit, nec diffiteor gratum, hoc mihi esse, tunc alias ph-
causes, tum etiam, quod, si cum lectoribus, ad priores
editiones respicere licet, vita meae, quaeritura ad jus
civile ex pertinet, quia et hujus studii in Germania no-
stra historiam aliquantum noverit.

Prima, hanc editionem Geettingae prodiit Distri-
butor, viri honestissimi, impensis anno MDCCCLXXXVIII,
Lectio[n]es tunc, a me emendatae quin fuderint, tantum
absunt; ut potius XXV. 45, insigne mendum, tota linea
omissa, vitilis, quibus ante. Ultius deformatur, ad-
ditum, sij. Nec mirum, hujus enim libri vix quandam
notitiam inde habebam, quod in illum eo tempore inci-
dissem, quo de hereditate antejustinianea scribere pu-
blice, propositum praesumissem mihi snaserat. Tunc per
integrata, fere, tricinium haec studia alii locum feco-
rant, praeterquam quad: doctoris titulum meriturus de
honorum possessionibus libellum sine Ulpiano scribere
hunc potui. Tetas has reliquias me perlegisse, prius,
quam de iis publice in scholis interpretandis, consilium
expisssem; affirmare omnino non ausim. At ut sit, ut
mihi certa factum est, donecno discernimus. In p[re]electio-
nibus, quarum duos tantummodo auditores ad finem
usque perseverasse eo lichenhus profiteor, quod ex eorū
persona honor mihi accedit, (SIXCHANEUS enim,
qui nunc Rhenanam provinciam Bavariae, at qua fama
regit, et Moallanus, in securius regius avunculo Bastie
natus, hoo auditorium soli constituerunt, Humolane
per mecum impedito) in his inquam p[re]electionibus

enata est lectio, quae inde ab eo tempore VI, 13. sistitur. Socios in jure civili excolendo me habere, tunc adeo ignorabam, ut haec demum editio occasionem mihi praebuerit CRAMERI HAGEMEISTERIQUE nomen audiendi, quod ille eundem ULPIANUM auditoribus interpretati essent. Amicitiam horum virorum uti et HAUBOLDII, qui jam tum famae, quam consecutus est, praeludebat, sequentes demum anni attulerunt:

Ingens jam, si brevitatem vitae humanae spectes, viginti trium annorum adest intervallum, priusquam secunda a me curata sit editio. Dudum divenditis primae editionis exemplis, SABINIACUS, tum LANDISHUTII docens, ex bibliotheca regia MONACENSI, praesertim vero ex propria mecum communicavit amplioram antiquiorum editiorum notitiam. Sed et ipse TILIANUM codicem usum gennatum, eos vero, quibus CHARONIAS ipsi SCHULTINGIO fraudem fecerat, spurious esse, animadverteram. Slo enata est editio anni MDCCCXI bibliopolae BEROLIENSIS, Myll., nomen prae se ferens, quamquam ipse sumtus eo consilio fecerat, ut exemplo esset hic libellus, quoniam vili pretio divendi possent libri; si lucrum potius quam damnum metuant eorum redemptores. In praefatione tanquam nova haec nominata sunt: I, 11. VI, 13. VIII, 5. IX, 1. XIX, 18. XX, 5 et 16. XXIV, 11. a. XXV, 13. XXVI, 1. 2. novaque divisio capitum et repetitio numerorum VIII, 8. et XXIV, 11.

Anno MDCCCXIII. in fasciculo ultimo tomī quarti pandectarum mearum juris civilis (*Civilistisches Magazin*) a p. 359. ad p. 407., et SABINIACI et meo studio multum ad meliorem ULPIANI editionem profectum est, in Germaniam transmissio TILIANI, iam Vaticani codicis, quem editionis MDLXXXVI. fontem esse SABINIACUS docuit, exemplo. Sequenti anno in jure civili antejustinianeo HAUBOLDI praesentis potissimum cura LIPSIAE hoc exemplum typis ita descriptum est, ut singulis ipsis codicis paginis vel potius singulis paginae semissibus, (columnas eos vocamus) oppositae essent paginae, quae easdem sententias, at restitutas, cistercent. Non solum in eorum gratiam, quibus universum jus antejustinianum pretiosius videretur, quam quod sibi comparare posset, hae tantum plagulae, septem numero, separatim divenditae sunt, quippe quarum

duplex numerus descriptus fuerat, sed et quatuor foliis, notatu maxime digna emtoribus prioris editionis venalia feci.

Jam ad illud in narratione mea perveni tempus, cuius memoria nunquam intercidet, quamdiu juri civili, quin et universae antiquitati bonisque litteris suus stabit honos. Inventae, lectae, editae sunt **CAL** sive **GAJ** institutiones. Dici vix potest, quantum inde lucis et ad **ULPIANUM** nostrum refleksi fleuerit. Unum exemplum proferam I, 21. ubi totam lineam codicis jam pisce saniores adeo compuperamus, ut ex quatuor vocibus: *legatarii patres heredes fiunt, monstrorum illud: ea lege aerarium partes heres fiat, efficeretur.* Sed et ad externum **ULPIANI** habitum non parum contulit summa **GÖESCHENI**, collegae jam mei, diligentia; lineas enim inumerare, numerumque adscribere ab ejus **CAJO** didici. Dotibus novae editionis noī contemnendis accessit et alia ejusdem **GÖESCHENI** beneficio; is enim addidit omnia, quae ex **BRANDISI** V. Cl., apud **BONNENSES** professoris, collatione codicis **TILIANI** cum exemplo typis descripto addi potuerunt. Conferatur Tōm. IV. p. 112. ad 132. pandectarum historiae juris (*Zeitschrift* etc.), quae **BEROLINI** prodierunt.

Totius operis describendi curam, ita ut typothetari doceret, moneret atque corrigeret, et hic suscepit amicissimus **HAUBOLDIUS**, de cuius in me ineaquo omnia meritis vel ob hanc causam plura addere prohibeor, ne ipsi molestus sim inextricabili dubio, sitne plena potius fides amico praestanda, an verecundiae et modestiae, per totam vitam insigniter cultae, parendum. Quò facto eo magis ingratus forem, quod is ad scribendam hanc praefatunculam me hortatus est, quam abesse vix posse ipse jam persuasum habeo, licet ex monito, editioni juris antejustinianae inserto, omnia repetenda fuerint.

Scribentem Göttingae Cal. Mart. MDCCXXII.

MONITUM

TERTIAE EDITIONI PRAEMISSUM.

Cum rara et vix in marmoribus, aeneisye vel simili-
bus tabulis usitata felicitate ULPIANUM nostrum ex uno
codice, qui superest, qualiscumque is demum sit, sista-
mus, e régione vero lectionem a viris doctis restitutam,
verbis parum opus fuit, siglae potius et litterarum for-
mae sufficerunt ad comparationem hujus lectionis cum
codice.

Uncis J inclusimus, quae in codice plane abun-
dare videntur.

Typis minoribus, *cursivos* vocant, usi sumus in
iis, quae codex omnino non habet.

Asteriscus * voci praepositus docet, simile quid legi
in codice, at corruptum.

Plures asteriscos *** posuimus, ubi Tacunam in
codice invenimus, quam is non notat.

Ceterum quoties a scriptore codicis o et u, vel
e et z, vel nominativus et alii casus male confundan-
tur, adspiratio perperam addatur vel omittatur, nemo
non videt; ideoque hoc in singulis verbis notare nolui-
mus. Lectio tamen: *ex jus Quiritium* et *dōx* adeo
constans est, ut vel tanquam archaismus recipienda,
vel saltem lector jam hic de ea admonendus videatur.

Quae vero hic ad amussim, adeo, ut singulae lineae
ac paginae archetypo respondeant, describi curavimus,
insunt Codici 1128. Bibliothecae Reg. Christ. Vatica-
nae a folio 190^b. usque ad folium 202^b.

DOMITII ULPIANI
F R A G M E N T A

VULGO

TITULI EX CORPORE ULPIANI.

---

col. 1. **INCTP TITULI EX COR** 190b3
PORE UPLIANI

*Moris sunt tacitus consilio
suis populi longa consuetu-
dine inueteratus!*

- I De libertis*
- II De statu liberū vel statu liberis*
- III De latinis*
- IV De his qui sui juris sunt*
- V De his qui in potestate sunt*
- VI De dotibus*
- VII De iure donationū inter virū & uxorem*
- VIII De adoptionibus*
- VIIII De his qui in manu sūn*
- X Qui in potestate mancipioue sūn
quēadmodū eo iure liberentur*
- XI De tutelis*
- XII De curatoribus*
- XIII Decele orbo et solitario patre*
- XIIII De poena legis iulicæ*
- XV De decimis*
- XVI De solidi capacitate inter virum et uxorem*
- XVII De caducis*
- XVIII Qui habeant ius antiquum in cāducais*
- XVIIII De dominiis et adquisitionib: rerū*
- XX De testamentis*
- XXI Quē admodū heres institui debeat*

I N D E X
T I T U L O R U M.

I. De libertis.	pag. 5
II. De statu liberis.	13
III. De Latinis.	15
IV. De his, qui sui jusis sunt.	17
V. De his, qui in potestate sunt.	19
VI. De dotibus.	21
VII. De jure donationum inter virum et uxorem.	25
VIII. De adoptionibus.	27
IX. De his, qui in manu sunt.	29
X. Qui in potestate manus piove sunt, quemadmodum eo jure liberentur.	ead.
XI. De tutelis.	33
XII. De curatoribus.	41
XIII. De *oecilie, orbo et solitario patre.	43
XIV. De poena legisJuliae.	ead.
XV. De decimis.	ead.
XVI. De solidi capacitate inter virum et uxorem.	45
XVII. De caducis.	47
XVIII. Qui habeant jus antiquum in caducis.	49
XIX. De dominis et adquisitionibus rerum.	ead.
XX. De testamentis.	55
XXI. Quemadmodum heres institui debeat.	59
XXII. Qui heredes institui possunt.	ead.
XXIII. Quemadmodum testamenta rumpuntur.	71
XXIV. De legatis.	73
XXV. De fideicommissis.	81
XXVI. De legitimis heredibus.	87
XXVII. De libertorum successionibus, [vel bonis.]	91
XXVIII. De possessionibus dandis.	ead.
XXIX. De bonis libertorum.	95

- col. 2. **XXII** Qui heredes insituis possunt 191^{aa}
XXIII Quēadmodū testamenta rūpunt²
XXIV De legatis
XXV de fideicomissis
5 **XXVI** de legitimis heredibus
XXVII de libertorū successionib: uel bonis
XXVIII de possessionib: dandis
XXIX de bonis libertorum.

I TIT DE LIBERTIS

- 10 **Libertorum genera sunt tria. ciues**
romani. latini. tuniani, deditici
orū numero ciues romani sunt
Liberti qui legitimæ censu. aut tes
tamento nullo iure inpediente
15 **uindicta manumittunt apud ma**
gistrati plurimue. uelut consule
proconsulem. censu manumitte
bant². Olim qui lustrati censu. ro
mæ iussu dominorū inter ciues ro
20 **manos censem pfitabant². ut testa**
mento manumissi liberi sint. Lex
duodecī tabularū facit quæ con
fimat pphibet exceptis quibusdā
cognatis. et si plus donatū sit non re
25 **scindet. Minus quā pfecta lex. ē. que**
uerat aliquid fieri. et si factū sit
non rescindet. Sed poenā iniungit
ei qui contra legē fecit. qualis. ē. lex
furia testamentaria quae plus quā
30 **mille asciū legatū morti suæ**
causa pphibet capere. ppter exceptas
psonas. et adversus eū qui plus cepe
rit. quadrupli poena constituit
exauit rogat². Id. ē. fertur

TITULI¹) EX CORPORE ULPIANI.

col. 2. l. 23.²)

1. *** prohibet, exceptis quibusdam | cognatis,
25 et, si plus donatum sit, non rescindit. 2. Minus quam
perfecta lex est, quae | vetat aliquid fieri, et, si factum
sit, | non rescindit: sed poenam injungit | ei, qui con-
tra legem fecit; qualis est lex | Furia testamentaria,
30 quae plus quam | mille assium legatum, mortiave |
causa prohibet capere, praeter exceptas | personas: et
adversus eum, qui plus cepserit, quadrupli poenam
constituit. |

3. Lex aut rogatur, id est, fertur s: (col. 3.) aut
abrogatur, id est, prior lex tollitur: aut derogatur,
id est, pars | primae legis tollitur: aut subrogatur,
5 id est, | adjicetur aliquid primae legi: aut | obrogatur,
id est, mutatur aliquid ex | prima lege.

col. 1. l. 3.

4. Mores sunt tacitus consensus populi longa
consueta|dine inveteratus.

TIT. I. DE LIBERTIS.

col. 2. l. 10.

5. Libertorum genera sunt tria, cives | Romani,
Latini Juniani, deditiijorum numero.

6. Cives Romani sunt | liberti, qui legitime cen-
su³), aut testamento, aut nullo jure impediente⁴)
(7.) vindicta manumittuntur apud magistratum * Prae-

1) Vulgo: XXIX Tituli.

2) Vulgo: de legibus et mo-
ribus.

3) Vulgo: legitime vindicta,
censu. Nos codicem sequimur,
a quo abest vindicta et qui po-
ste quoque vindictam non pri-
mum sed post censem et te-
stamentum tradit. Ordinem in-
versum servat Caj. p. 4. l. 4.

4) Vulgo: nullo jure impedi-
ente manumissi sunt. 7. Vindi-
cta manumittuntur etc. Et hic
codicem sequimur, a quo abest
manumissi sunt. Solam vocem
aut repetimus ante n. j. i.,
quamvis etiam ita legi possit:
aut testamento n.j.i., aut vin-
dicta etc.

col. 3. Aut abrogat². Id ē prior lex tol
 litur. Aut derogat². Id ē pars
 prima tollit². Aut subrogat². Id ē
 adicit² aliquid primaelegi. Aut
 5 obrogat. Id ē mutat² aliquid ex
 prima lege. hodie autē spes iure
 liberi sunt ex lege iunia. qua lega
 latini sunt nominati. inter am
 os manumissi. Deditictoriū nu
 10 mero sunt qui poena causa iu
 ti sunt a domino quib^z uestigia
 scripta fuerunt. qui propter
 novā torti nocentesq^z inventi
 sunt. quieue traditi sunt. ut for
 15 ro. aut cū bestiis depugnareN.
 vel adestib^z coniecti fuerint
 Deinde quoquomodo manumis
 si sunt. Idq: lex a scia facit ea
 de legē exutū. ē. ut minor tri
 20 ginta annorū seruus vindic
 ta manumissus cives romanus
 non fiat. nisi opid confitū
 causa phata fuerit. Ideo sine
 consilī manumissū caesaris
 25 seruum manero putat. Teste
 mento vero manumissū per
 inde haberi tubet. atq: si dō
 mini voluntate in libertate
 qd. ideoq: latines sit. Eadē
 30 lex eum dominū. qui minor
 uiginti annorū ē. p̄hibet fer
 rum manumittere. p̄ter quīs
 causa apud consilī phauerit.
 In consilio autē adhibent² rema
 35 nē quinq: senatores. et quinq:

toremve¹), velut *Consulētū* |, *Proconsulētū*. 8. *Com-*
su manumittebantur alii, qui iustepli *censu Ro-*
20 *mae jussu dominorum inter cives Romanos censem*
profitebantur. 9. Ut *testamento manumissi liberi sint*,
lex | duodecim tabularum facit, quae confirmat ****

col. 3. l. 6

10. *** *Hodie autem ipso jure | liberi sunt ex lege*
Junia, qua lega | Latini sunt manupati inter amicos
manumissi.

10 11. *Dedititorum numero sunt, qui poenae causa*
vinciti sunt a domino, quibusve *stigmata²) | scripta
fuerunt, qui propter | vexam torti, nocentesque in-
15 *venti | sunt, quive traditi sunt, ut ferro, aut cum*
bestiis depugnarent, | vel in custodiam conjecti fue-
runt, | deinde quoquo modo manumisisti *aut³). Id-
que lex *Aelia *Sentia facit.

20 12. *Eadem lego cautum est, ut minor triginta*
annorum servus vindicet manumisimus civis Roma-
nus | non fiat, nisi apud consilium | causa probata
fuerit: ideo sine | consilio manumissum [Caesaris⁴] |
25 *servum manere putat. Testamento vero manumis-*
sum perinde haberi jubet, atque si domini voluntate
in libertate | esset, Neoque Latinus fit. 13. Eadem |
30 *lex eum dominum, qui minor | tigiti annorum est,*
prohibet servum manupistere, praeterquam si] cau-
sam apud consilium probaverit. | 13. In consilio⁵ Qua-
35 *tem adhibentur Romale quinque senatorae, et quinque*

1) Ex hac voce *praetendit*
efficere vix licet; cum pro-
vinciae non sequatur. Vul-
*go: velut *Praetorem, Consu-**

2) *Cui vulgo: quibus ve-*
stigiova).

3) *Vulgo: sunt.*

4) *Quid huic voci ortum de-*
derit? nemo conjectura asse-
qui auiva est. Ejecarunt eam
*omnes. *Pelitus*: eam recte*
se habere putat. Vel nomen
Icti, vel nomen Legis latere
putaremus.

5) *Vulgo: in consilium.*

col. 2. cœquites romani in provincia 491ba
 viginti recuperatoris cives roma-
 ni ab eo domino qui soluendus
 non ē. seruus testamenti liber. eē.
 5 iussus. et heres institutus. Eiſe
 minor sit triginta annis. uel in
 ea causa sit. ut deditioſus fieri
 debeat ciues romanus et heres sit.
 Si tamen alius ex eo testamento
 10 nemo heres sit. qd si duo pluresua
 liberi heredesq: eē. iussi sit.
 primo loco scriptus liber. et he
 res sit qd et ipsū lex aſcia facit.
 Eadē lex in fraude creditoris
 15 et patroni manumittere phibet.
 qui tantū in bonis. non etiā ex
 ius quiritiā ſeruum habet ma-
 numittendo latinū facit. In
 bonis tantū alicuius ſeruus. ē.
 20 Uelut hoc modo si ciues romanus
 a ciue romano. ſeruum henerit
 if qui traditus ei sit. neq: tamen
 mancipatus ei neq: in iure ces-
 ſus. neq: ab ipso aīo posſes-
 25 ſus sit. Nā quādiu horū quid
 fiat if ſeruus in bonis quidem
 emporis ē. et ius quiritiū aut
 venditoris ē. Mulier quæ in
 tutela ē. Item pupillæ. et pu-
 30 pilla manumittere non pos-
 ſunt. Comunē ſeruum unius ex
 dominis manumittendo par-
 tē ſuā admittit. eaq: ad cres-
 cit socio maxime ſi eo modo
 35 manumiserit quo ſi propriū

equites Romani: in provincia | viginti recuperatores,
 cives Romanis: 14. Ab eo domino, qui *solverdo | non
 5 est, servus testamento liber esse | jussus, et heres in-
 stitutus, et si | minor sit triginta annis, vel in | ea causa
 sit, ut deditius fieri | debeat, civis Romanus et heres
 10 sit: | si tamen alius ex eo testamento | nemo heres sit.
 Quod si duo pluresve | liberi heredesque esse jussi
 sint, | prime loco scriptus liber et heres sit: quod et
 ipsum lex * Aelia * Sentia facit. | 15. Eadem lex in
 15 fraudem creditoris | et patroni manumittere prohibet. |

16. Qui tantum in bonis, non etiam ex | jure
 Quiritium servum habet, manumittendo Latinum facit.
 20 In | bonis tantum alicuius servus est, | velut hoc mo-
 do: si civis Romanus | a cive Romano servum emerit,
 isque traditus ei sit, neque tamen | mancipatus ei, ne-
 25 que in jure consus, neque ab ipso anno passus sit:
 nam quamdiu horum quid | fiat, is servus in bonis qui-
 dem | emptoris est, * ex jure Quiritium autem | vendi-
 toris est.

17. Mulier, quae in |胎ela est, item pupillus et
 30 pupilla manumittere non possunt,

18. Communem servum manus ex | dominis manu-
 mittendo partem suam amittit: eaque ad crescit socio:
 35 maxime si eo modo | manumiserit, quo, si proprium |

col. 5. haberet ciue romanu fuitatus. .191b
 Nā si inter amicis eum manumisserit. .191c
 plerisq: placet eum nihil egisse
 seruus in quo alterius. E: iusfructus .191d
 tis alterius proprietatis appropria .191e
 tis domino manumisssus liber non
 fit. sed seruus fratre domino. E: Post tu .191f
 morte heredis. aut ante inferuptionem .191g
 nem heredis testamento libertas
 10 dari non potest. exceptio testamenti .191h
 ad mortis. Inter medias herodaminiq: .191i
 institutionis libertas data utriusq:
 15 adeunis: non ualeat. solo aut prior .191j
 ad adeunis iura antiqua ualeat. .191k
 Sed post legem papiae pope: amque .191l
 parte non adeunis catholicam facio. .191m
 se quidem primus heres. vel ius antequiritatis .191n
 quem habeat uidere eam posse
 placuit. Qd si non habeat non ita .191o
 20 iure conflat. qd loco ipsi adeunis .191p
 legatarii patres heredes sunt. .191q
 Sunt tamen qui et hoc casu ualere
 ois ea posse dicitur: qui testamento .191r
 liber. ex iussu. E: Mox quonies unus .191s
 25 ex heredib: adierit hereditate liber fit. .191t
 Iustis libertas testamento potest aliquo .191u
 dari his seruis qui testamenti facien- .191v
 di. & mortis tempore. & ius quiritiu- .191w
 m: testatores fuerint. .191x
 30 caninia jubet testamentum ex trib: .191y
 seruus non plures quam duos manumit- .191z
 ti. & usq: ad decimam partem .191aa
 manumittere concedit. a decimo us- .191bb
 q: ad triginta tertiam partem. ut tamen .191cc
 35 adhuc quinq: manumittere licet. .191dd

haberet, civem Romanum facturus esset. | Nam si me
ter amicos eum manumiserit, | plerisque placet eum nihil
5 egisse. | 19. Servus, in quo alterius est usus fructus,
alterius proprietas, a proprietate domino manumissus,
liber non fit, sed servus sine domine est.

20. Post mortem heredis, aut ante institutionem
10 heredis testamento libertas dari non potest, excepto
testamento nullitis. 21. Inter medias heredum institutiones
libertas data utrisque adeuntibus non valet:
15 solo autem priore adeunte, iure antiquo valet, | sed
post legem Papiam Poppaeam, quae partem non ade-
untis caducam facit, | siquidem primus heres vel jus
antiqum habeat, "valere eam posse placuit." Quod
20 si non habeat, non valere constat, quod voco non ade-
untis | legatarii patres heredes fiunt⁶⁾. | Sunt tamen,
qui et hoc casu valere [ejus] eam posse dicunt. 22.
Qui testamento liber esse iurato est, mox quam vel⁷⁾
25 unus ex heredibus adierit hereditatem, liber fit. | 23.
Justa libertas testamento potest dari his servis, qui
testamenti faciendo et mortis tempore ex iure Quiritium
tituli testatoris fuerint.

30 24. Lex Furia Caninia iubet testamento ex tribus
servis non plusquam duos manumitteri; et usque
ad decem dimidiata partem manumittere concedit:
a decem usque ad triginta tertiam partem, ut ta-
35 men adhuc quinque manumittere licet; | neque ut ex

6) Vulgo: ea iure anteriori. 7) Vulgo videtur. Ex voce
partis heres, sicut a qua audita codicis sic id odoratus est Mac-
cissima conjectura CAJUS nos BEZOLLUS.
liberavit p. 107. l. 8 seq. 8) Vulgo: decima.

col. 9. aequae ut ex priori numero & trigin- 192^{aa}
ta usq; ad centū. quartam partim
aequae ut decē ex superiori numerū
liberari possint. & centū usq; ad quin
5 gentis. Partē quintā similiiter est: ex aliis
ex antecedenti numerū viginti quinque
10 possint fieri liberi. Et deniq; pice-
pit ne plures omnino quā centum
ex cuiusquā testamento liberi sian.
10 Eadē lex cauet ut libertatis heri-
tāmento nominatim dentur.

H. T. DE STATU LIBERŪ UEL oloa 1 STATU LIBERIS

Qui sub condicione testamento liber
15 ee. iussus. ē. statu liber appellatur
statu liber
lat². quādū pendit condicō. Ser-
uus heredis statu liber seu alienot²
ab herede. siue suscipiat² ab aliquo
libertatis conditionē secū trahit
20 sub hoc conditione liber. ee. iussus
se. decē milia heredi dederit. et si ab
herede abalienatus sit. Emptori dan-
do pecu niū ad libertatē pueniet.
lex

Idq; duodecim tabularū cibet si p-
25 herede factū sit quomodo statu li-
ber conditioni pareat. pīnde fit liber
atq; si condicō explota frīsset extrī
nēo pecūniā dare iussus. ut liber. oīde
si paratus sit dare. q; si cui iussis
30 dare. aut nollet accipere. aut ante
quā acceperit moriat². pīnde fit liber
as si pecūniā dedisset. Libertas et
recto potest dari hoc modo liber es-
liber fit. liberū. ee. iubeo. q; p fidei
35 commissum ut puta rogo fidei comit-

priori numero: a triginta usque ad centum quartam partem, | aequa ut decem ex superiori⁹⁾. numero | liberi rari possint; a centum usque ad quingentos partem quintam, similiter ut ex antecedenti numero viginti quinque possint fieri liberi. Et denique^{10a)} praecipit, ne plures omnino quam centum | ex eiusquam testamento liberi fiant, | 25. Eadem lex cavit, ut libertates servis | testamento nominatum dentur.

TIT. II. DE STATU LIBERUM VEL | STATU LIBERIS^{10b)}.

15 1. Qui sub conditione testamento liber | esse jussus est, statu liber appellatur. 2. Statu liber, quamdiu pendet conditio, servus heredis est. 3. Statu liber, seu alienetur | ab herede, sive *usucapiatur ab aliquo, | libertatis conditionem secum trahit. | 4. Sub hac conditione liber esse jussus, | si decem millia heredi dederit, et si ab herede abalienatus sit, emptori dando pecuniam, ad libertatem pervenit¹¹⁾: | idque lex duodecim tabularum jubet. 5. Si per heredem factum sit, quo minus statu liber conditioni pareat, proinde fit liber, | atque si conditio expleta fuisset. 6. Extra-neo pecuniam dare jussus, *et liber esse, | si paratus sit dare, et is, cui jussus est | dare, aut nolle accipere, aut antequam acceperit moriatur, proinde fit liber, | ac si pecuniam dedisset.

7. Libertas et directo potest dari hoc modo: LIBER ESTO, | LIBER SIT, LIBERUM ESSE JUBEO, et per fidei-commissum, ut puta: ROGO, FIDEI COMMITTO HEREDIS

9) Vulgo: priori

10a) Vulgo: eademque.

10b) Vulgo: LIBERUM VEL
STATU abest, licet et in indice
positum sit.

11) Vulgo: personet codi-

cis servatur. Praesens tem-
pus ubique adesse MARZOL-
LIUS animadvertis.

vol. 1. *ta heredis moi. ut est cum seruum i. 192 ap
 manumittatis :::: if quid directo li
 ber. ::. ius. & horc in us fit liber
 to Is äut cui p fidei commissum datt
 5 e libertas. non testatoris sed ma
 nus missoris fit libertas. cuius fidei
 comitti potest. ad rem aliquam profe
 tandam eiusdem etiä libertas fi
 dei comitti potest. P fidei commissu
 10 libertas dari potest. Tä pprio ser
 uo testatoris. quā heredis aut le
 gatarii. Uel cuius libet extranei
 seruo alieno. seruo p fidei commissu
 data libertate si dominus eum
 15 iusto p tio nonquendat. extingue
 t libertas. qm nec p tio oportet
 p libertate fieri potest. Libertas
 sicut dari. ita et adimitate testa
 mento quā codicellis testamento
 20 confirmatis potest. ut tamen eo
 de modo adimitatur quo et data. c.*

III T. DE LATINIS.

Latinus quiritiū consequuntur
 his modis beneficio principali tū
 25 beri siteratione militia nave uē
 deficio pristino. preterea et sena
 tus consulto vulgo que sit te re
 nixa beneficio principali luti
 nus ciuitatē romanā accipit.
 30 si ab imperatore ius quiritiū im
 petrauerit liberis ius quiritiū con
 sequit. Latinus qui minor triginta
 annorum manumissionis tempore
 fuit. Nā lege iunia cunctū. e. ut
 35 si ciues romanū. uel latinā uxore

MEI, UT ISTE EUM¹²⁾ servum | manumittat. 8. Is,
 qui directo liber esse jussus est, orcinus sit libertus: is
 5 autem, cui per fideicommissum data est libertas, non
 testatoris, sed manumissoris sit libertus. 9. Opus fi-
 dei | committi potest ad rem aliquam praestandam,
 ejusdem etiam libertas fideli committi potest. 10. Per
 10 fideicommissum | libertas dari potest tam proprio servo
 testatoris, quam herediti, aut legatarii, vel cuiuslibet
 extranei | servo. 11. Alieno servo per fideicommissum|
 15 data libertate, si dominus tunc | justo pretio non ven-
 dat, extinguitur libertas, quoniam nec pretii computa-
 tio | pro libertate fieri potest. 12. Libertas | sicut dari,
 ita et admittit, tam testamento, quam codicillis testa-
 20 mento | confirmatis potest: ut tamen eodem modo adi-
 matur, quo et data est.]

TIT. III. DE LATINI.

1. Latini jus Quiritium consequuntur | his modis:
 25 beneficio Principali, liberis, iteratione, militia, nave, ae-|
 dificio, pistrino; præterea ex senatusconsulto vulgo
 quaesitum ter¹³⁾ enixa. 2. Beneficio Principali Lati-|
 30 nus civitatem Romanam accepit, | si ab Imperatore jus
 Quiritium impetraverit. 3. Liberis jus Quiritium con-|
 sequitur Latinus, qui minor triginta annorum manu-
 missionis tempore | fuit: nam lege Junia cautum est,
 35 ut | si civem Romanam, vel Latinam uxorem | duxerit.

12) Vulgo: Stichum.   velut, tum omnes: quae sit
 13) Edd. fere omnes: SC., ter enixa.

col. 3. duxerit testatione interposita qd. liberoru querendoru causa
 uxore duxit. Postea filio siliare
 natus. Natus et anecullo factus
 possit quod pto. vel. pse de priu
 tice causa pbaro. et fieri ciuem
 romanu. Tam ipse quo filius fili
 aue eius. & uxor scilicet. si et ipsa
 latina sit. Nam si uxor atque ma
 mana sit partus quoq. ciues ro
 manus. e. ex senatus consulu qd
 auctore dñi atrianni factu. e.
 Iteratione fit ciues romanus. qui
 post latinitatē quā acceperat
 15 maior triginta annorū. Iterū
 iuste manumissus e. ab eo cuius
 ex ius quiritiū seruus fuit. Sed his
 i. concessu. e. ut ex senatus consu
 tu. etiā liberi ius quiritiū conse
 20 qui militia. ius quiritiū accepit
 latinus. Inter uigilis romae sex
 annis militauerit ex lego uifil
 lia. preterea ex senatus consul
 tu concessu. e. ei. ut si triennio in
 25 ter uigilis militauerit. ius quē
 ritū consequat² nam leximur
 ciuitate romana accepit. si nan
 mōre quā deci milia modiorū
 nauem fabricauerit. et roma
 30 sex annis frumentū postauerit
 ex edicto diui claudi SUN
III T DE HIS QUI SUI IURIS
 Sui iuris sunt familiarū suarū
 principis. Id. e. pater familice.
 35 Itemq. mater familiae. qui ma

rit, testatione interposita, | quod liberorum quaerendorum causa | uxorem duxerit; postea filio filiave, | nato
 5 natave, et anniculo facto; | possit apud Praetorem, vel
 Praesidem provinciae causam probare, et fieri civem|
 Romanum^{13b)}, tam ipse, quam filius, filia|ve ejus, et
 10 uxor; scilicet, si et ipsa | Latina sit: nam si uxor ci-
 vis Ro|mana sit, partus quoque civilis Ro|mantus est,
 ex senatusconsulto, quod | auctore Divo Adriano fac-
 tum est. | 4. Iteratione fit civis Romanus, qui | post
 15 Latinitatem, quam accepereat | majori triginta an-
 norum, iterum | iuste manumissus est ab eo, cu-
 jus | ex jure Quiritium servus fuit. Sed huic
 20 concessum est [ut] ex senatusconsul|to etiam liberis
 jus Quiritium. conse|qui. 5. Militia jus Quiritium acci-
 pit | Latinus, et inter vigiles Romae sex | annis mili-
 taverit, ex lege Visilia. Praeterea ex senatusconsul|to
 25 concessum est ei, ut si triennio in|ter vigiles milita-
 verit, jus Quir|itium consequatur. 6. Nave Latinus|
 civitatem Romanam accipit, si non | minorem, quam de-
 cem millium modiorem | navem fabricaverit, et Romam|
 30 sex annis frumentum portaverit, | ex edicto Divi Claudi.

TIT. IV. DE HIS, QUI Sunt JURIS Sunt.

I. Sui juris sunt familiarum suarum | principes,
 35 id est, paterfamilias, | itemque materfamilias.

13b) Vulgo: *civis Romanus*. tur nec plane vtiliosa est.
 Nostra lectio codicem sequi.

col. 2. *tre quidem patre aut discerto
nati sunt spuri appellantur.*

V T. DE HIS QUI IN POTESTATE SUNT.

3 *In potestate sunt liberi parentum.
et iusto matrimonio nati. Husto
matrimonii. ē. si inter eos qui nup
tias contraferunt, conubium sit. et
tā a masculis pubis quā femina
potens sit. & utriq: consentiant.*

*si sui iuris sunt. aut etiā parentes
sunt. si in potestate sunt conubia. &
uxoris iure ducentes facultas.*

Conubium habent cives romani.

15 *cū ciuib: romanis. cū latiniis aut
et peregrinis. Ita si concorsu sit cū
servis. militi. ē. conubii inter pri
rentes. et liberos infinito multisq: gradu
gradus conubium non. ē. Inter cognos.*

20 *tos aut extransuerte gradu. olim
quidē usq: ad quartū gradum*

matrimonia contrahi non poterant.

*Nunc autē eis ex tertio gradu li
cet uxore dicere. Sed tamen fra*

25 *trē filia non etiā sororis filia
aut amita. uel matertera. quā
uis eodē gradu sit eadēq: uxore.*

nouerca. uel priuigna. uel norus.

uel sorrus; nōq: sicut ducone non pos

30 *sunt. si quis eā quā non licet uxo
rē decessit incestū matrimonium*

*contrahit. Ideaq: liberi in potesta
te eius non fiunt. sed quasi uulgo*

concepti sp̄krei sunt. Conubium

35 *intervenientē liberi s̄p̄ patrem*

TIT. V. DE HIS, QUI IN POTES[TATE] SUNT. 19

2. Qui ma[n]tre quidem certa, patre uatum incerto
nati sunt, spuri adpellantur. |

TIT. V. DE HIS, QUI IN POTES[TATE] SUNT. |

5 1. In potestate sunt liberi parentum, | *ex justo
matrimonio nati^{14a}). |

2. Justum | matrimonium est, si inter eos, qui
nuptias contrahunt, connubium sit: et | tam masculis
10 pubes, quam semina | potens sit: et utrique consentiant, | si sui juris sint^{14b}); aut etiam parentes | eo-
rum, si in potestate sint¹⁵). 3. Connubium est | uxo-
ris jure ducentae facultas. | 4. Coniugium habent ci-
15 ves Romani | cum cibis Romanis: cum Latinis au-
tem | et peregrinis ita, si concessum sit. 5. Cum | servis
nullum est connubium. 6. Inter parentes et liberos in-
finite cujuscunque | gradus coniugium non est. Inter
20 cognatos autem ex transverso gradu olim | quidem us-
que ad quartum gradum | matrimonia contrahi non pot-
erant: | nunc autem etiam ex tertio gradu licet uxo-
25 rem ducere: sed *tantum fratris filiam, non etiam so-
roris filiam, | aut amitam, vel materteram; quamvis eodem
gradu sit. Uxorem | eam, quae inverca, vel pri-
vigna, vel nurnis, | vel socrus nostra fuit, ducere non
30 possumus^{16a}). 7. Si quis eam, quam non licet, uxo-
rem duxerit, incestum matrimonium | contrahit: ideo-
que liberi in potestate ejus non sunt, sed, quasi vul-
go | concepti, spuri sunt.

35 8. Connubio | interveniente, liberi semper patrem|

14a) Si post liberis distinctio
ponatur, post parentum ea red-
undat.

14b) Vulgo: sunt.

15) Vulgo: sunt.

16a) Vulgo: *Connubio n.,*
s. p., a. p., a. t., n. f., uxo-
rem d. n. p. Nostram lectio-

nem codex exhibet, si trans-
ponas verba: *Eademque uxo-*
rem.

qat. Ad. secundur. non interuenientem conubia; § 193am
 matris conditione accedunt. excepto eum qui ex peregrino. et cive
 romana peregrinus nascit^r. Qm̄
 lēx mēnsia ex alterutrb^p peregrini
 na nato deteriores parentes con-
 ditione sequi tibet ex cive romana
 & latina latinus nascitur.
 Et ex libero et ancilla seruus;
 10 qm̄ cum his casib: conubia non
 sint. Partus segnis matrē in his
 qui iure contractu matrimonii
 nascunt^r conceptionis tempore ex-
 ceptat^r. In his aut qui non legitime
 15 mas concipiunt^r editionis ueluti
 si ancilla conceperit deinde ma-
 numissa partat liberum partit.
 Nam qm̄ non legitimie conceperit
 cum editionis tempore libera sit.
 20 partus quoq; liber ē.

VI T. DE DOTIBUS.

Dox aut datur. aut dicitur. aut
 promitt^r. Dotē dicere potest
 mulier quae nuptiā ē. & debitor
 25 mulieris si iussu eius dicat insititu-
 tus. parent^r mulieris virilis sexus
 p virilem sexum. cognatione iunc-
 tū. velut pater. unus paternus.
 dare pmittere dotem. om̄s posse.

30 Dox aut profectio adiutur. Id. ē.

quae pater mulieris dedit. aut ad
 uenturio. Id. ē. ea que o quibus alio
 data. ē. mortua in matrimonio
 muliere :: dox a patre profecta
 35 ad patrē reuertitur quintis infin

sequuntur: non interveniente coniubio, | matris conditioni adcedunt; excepto eo, qui ex peregrino et cive|
 5 Romana peregrinus nascitur: quoniam | lex Mensia ex alterutro peregrino natum deterioris parentis conditionem sequi jubet. 9. Ex cive Romano et Latina
 10 Latinus nascitur: | et ex libero et ancilla servus: | quoniam, cum his variis copulae non | sint, partus * se-
 quitur matrem. 10. In his, | qui jure contracto matrimonio | nascuntur, conceptionis * tempus | *spectatur;
 15 in his autem, qui non legitime concipiuntur, editionis: veluti | si ancilla conceperit, deinde matutissa pariat,
 liberum parit: | nam quoniam non legitime concepit, |
 20 cum editionis tempore libera sit, | partus quoque liber est. |

Tit. VI. De DOTIBUS: |

1. Dos aut datur, aut dicitur, aut | promittitur.
2. Dotem dicere potest | mulier, quae nuptura est, et
 25 debitor | mulieris, si jussu ejus dicat, institutus, pa-
 rents mulieris virilis sexus, | per virilem sexum cognatione juncitus, velqt pater, avus paternus. | Dare, pro-
 mittere dotem omnes possunt.
- 30 3. Dos aut profectitia dicitur, id est, | quam pater
 mulieris dedit: aut adventitia, id est, ea, quae a quo-
 vis alio | data est.
4. Mortuā in matrimonio | muliere, dos a patre pro-
 35 fecta | ad patrem revertitur, quintis in singulos liberos

col. 41. gulos liberos in infinitū relic
 tis paenes virū. qd si pater non sit
 apud maritū remanet. adventi
 cia tut dox sēp paenes maritum
 5 remanet ppter quam si is qui do
 dit ut sibi reddiceret signatus
 fuit quic dox specialiter receptis
 ciadicit. Diuortio factio si quidē
 fui tursi sit. mulier ipsa habet actio
 10 ex. Id ē. dotis repetitionē. Qd si
 in potestate patris sit. pater ad
 iuncte filiae persona habet actio
 nem revera nec. inter. ē. aduen
 titia sit dox ea profectitia. Post
 15 diuortium defuncta mulierem
 heredi eius actio. non alit dat
 quā si mortis de dote mulierē redi
 da maritus fecerit. Dox si pon
 dere numerū mensura contineat
 20 annuabī matrīma reddet.
 Nisi ut p̄sonis reddatur
 concessit. reliqua dotes statim
 reddunt. Retentiones ex dota
 sunt. aut pp̄ter mores. aut pp̄
 25 ter inpenſas. aut pp̄ter res dona
 tas. aut pp̄ter res amotaf. prop
 ter liberos. retentio sit. si culpa mu
 lieris. aut patris quis in potesta
 te. ē. diuortium factū sit. Tunc
 30 enim singulorū liberorū nom
 ne factio retinet ex doto non
 plures tamen quā tres sexta
 in retentione sunt. non impeditio
 ne dox quae semel functa. ē.
 35 amplius fungi non potest. Nisi

5 *m̄ infinitum relictis penes virum.* Quid si pater non sit, | apud maritum remanet. 6. *Adventitia autem dos semper penes maritum | remanet, praeterquam si is,* qui de~~dit~~^{it}, ut sibi redderetur, stipulatus | *fuerit^{16b)}: quae dos specialiter recepti^{ta} dicitur.

6. *Divortio facto, siquidem | sui iuris* sit mulier, ipsa habet rei uxoriae actionem, id est, dotis repetitionem. Quod si | in potestate patris sit, pater ad juncta filiae persona habet actionem [revera]¹⁷⁾: nec interest, adventitia sit dos, an profectitia, 7. Post 15 divortium defuncta muliere, | heredi ejus actio non alter datur, | quam si moram in dete mulieri reddenda maritus fecerit.

8. *Dos si possideret, numero, mensura contineatur,* 20 annua, bimac, tripla die | *redditur; nisi si, ut praesens reddatur, | convenerit. Reliquae dotes statim | redunduntur.

9. *Retentiones ex dote | sunt: sed propter liberos,* 25 aut propter mores, aut propter impensas, aut propter res donataes, aut propter res amotae. 10. *Propter liberos retentio fit;* si culpa mulieris aut patris, cuius 30 in potestate est, divortium factum sit: tunc | enim singularum liberorum nomine sextae retinentur ex dote, non | plures tamen, quam tres sextae, | in retentione sunt, non in petitione.

35 11. *Dos, quae semel functa est, | amplius fungi non potest; nisi | aliud matrimonium sit.*

16b) Vulgo: *fuit.*

17) Cum *revera* redundet, *primam vocem: actionem retraximus, ubi et id est, tale quid CUIACIUS inde effectis: rei uxoriae.* Nos id *receptatus* et ante desiderat, et appellatio melius ponitur, quam secunda vice.

99. 12. alium matrimonii sit morum : 193b
 nomina graviorū quidem sexto.
 retinent². leviorū aut octaua.
 gravioris moris sunt. adulteri
 5 o tantum leviiores omnes reliqui
 mariti moris puntant². In eis quo
 dem dote quae a die reddi debet.
 Ita propter maiores mores p̄sen
 tē dolum reddat. Propter mino
 10 res sennum mensum die. In ea aut
 quae p̄sens reddi solet. tantum
 ex fructib: iubet² reddere. quantū
 in illa dote quadriennio reddit²
 repensatio facit. Repensatio
 15 species sunt tres. aut enim necessa
 riae dicunt². aut utilis. aut ualup
 tuoso necessarie sunt in p̄se. quib:
 non factis dox deterior fu
 tura. ē. Uelut si quis ruinosa
 20 aedes refecerit utiles sunt. quib
 non factis quidē deterior dox
 non fuerit. factis autem fructuo
 sion effecta. ē. ueluti si uincta
 et olīpacia fecerit uoluptuose suN.
 25 Quib: neq: emissis deterior dox
 fieret. neq: factis fructior effec
 ta. ē. quae evenit in uiridiariis.
 & pictoriis similib: que reb:

VII T. DE IURE DONATIONŪ

30 INER VIRŪ ET UXORE

Inter virum et uxore donatio
 non ualeat. nisi certis ex causis
 Id ē. mortis causa. diuorti causa
 sa seruē manumittendi gratia
 35 hoc amplius. principaliibus vam.

12. Morum nomine, graviorum quidem * sexta, * re-
tinetur, leviorum autem octava. | Graviores mores sunt
5 adulteria tantam; leviores omnes reliqui. | 13. Mariti
mores puniuntur, in ea quidem dote, quae a^{18a)} die
reddi debet, ita: Propter maiores mores praesentem
10 reddit: propter minores senum mensum die. In ea au-
tem, | quae praesens reddi solet, tantum ex fructibus
jubetur reddere, quantum | in illa dote, * quae * trien-
nio¹⁹⁾ reddit, | reponatio facit.

15 14. * Impensarum | species sunt tres: aut enim ne-
cessariae dicuntur, aut utiles, aut voluptuosae. 15.
Necessariae sunt impensae, | quibus non factis dos de-
20 terior futura esset^{20a)}, velut si quis ruinas | aedes
refecerit. 16. Utiles sunt, quibus | non factis quidem
deterior dos | non * fieret^{20b)}, factis autem fructuosis
effecta²¹⁾ est, veluti si vineta | et oliveta fecerit. 17.
25 Voluptuosae sunt, | quibus neque emissis deterior dos
ficeret: neque factis fructuosis effecta est: * quod deve-
nit in viridiariis | et * picturis²²⁾ similibusque rebus. |

30 TIT. VII. DE JURE DONATIONUM | INTER VIRUM
ET UXOREM. |

1. Inter virum et uxorem donatio | non valet, nisi
certis ex causis, | id est²³⁾ mortis causa, divertii
35 causa, servi manumittendi gratia. | Hoc amplius Prin-

18) Vulgo: quae annua, bi-

20b) MAR. Vulgo: fuerit.

ma, tria die eodem sensu.

21) Vulgo: dos effecta.

19) Vulgo: quadriennio.

22) Vulgo: picturis.

20a) Vulgo: est.

23) Vulgo: abest: id est.

col. 12. *stitutionibz concessum: ē mediobz* 193b
in hoc donare vero suo. ut his ab ins-
paratoe hato obato. uel aliquo probi alioz
lico similes honore honoretur.
 5 *Si maritus diuorti causa res moue-*
rit ratiuog: amotarum actio
ne tenebit². Si maritus muliere fe-
obligauerit. uel in rem eius inpen-
dērūt. diuortio facto eo nomine ca-
 10 *uerē sibi solent stipulatōne tribut*
nīcia in potestate parentū sunt.
 15 *Sunt hi liberi quorum causa pro-*
bata. ē. p errore contraciū matrē
monio inter disparef condignis
 20 *psonarū. Nam seu ciues romanus*
latīna. aut peregrinā. uel eā quo
dedicitorū numerū. ē. quasi p igno-
rantē uxorē dixerit. sive ciuif.
romana p errore peregrina. uel nos
 25 *qui dedicitorum numerū. ē. Aut etiā*
quasi latīno ex lego ascia nubita
fuerit. causa probata ciuitas red-
dat². Tam liberis quā parentibus
pter eos qui dedicitorū numerū
 30 *sunt. et ex eo sunt in potestate pa-*
rentū liberi.

VIII T. DE ADOPTIONIBUS.

Non tantū naturales liberi in potes-
 tate parentū sunt. sed etiā adop-
 30 tivi. Adoptio fit aut p populū.
 aut p p̄tore. uel p̄side p̄vintice.
 Illa adoptio quae p populū fit.
 specialiter arrogatio dicitur
 Per populū qui sui iuris sunt ar-
 35 rogant². P̄ p̄tore aut filii famillie

capitibus conditionibus concessum est mulieri: in
hoc donare vita suo, ut ista ab Imperatore late clavo,
vel equo publico, similius honeste honoretur. |

5   2. Si maritus divorci causa res moverit, rerum
quoque amotarum actio ne tehebitur.

3. Si maritus pro muliere se obligaverit vel in
10 rem ejus impen derit, divorce facta, eo nomine calvere
sibi solet stipulatione tribuita.

4. In potestate parentum sunt | etiam hi liberi,
quorum causa^{23a)} probata est, per errorem contracto
15 matri monio inter disparis^{23b)} conditionis^{23c)} personas^{23d)}:
nam seu civis Romanus | Latinam, aut peregrinam, vel
eam, quae deditiorum numero est, quasi^{23e)} per igno-
rantiam uxorem duxerit, sive civis | Romana per erro-
20 rem peregrino, vel ei, qui deditiorum numero est,
aut etiam | si^{23d)} Latino ex lego *Aelia *Sextia nup-
ta | fuerit, causa probata, civitas rediditur tam liberi,
quam parentibus, | praeter eos, qui deditiorum nume-
25 ro | sunt; et ex eo fiunt in potestate parentum liberi. |

TR. VIII. DE ADOPCTIONIBUS. |

1. Non tantum naturales liberi in potestate pa-
30 rentum sunt, sed etiam adoptivi. 2. Adoptio fit aut
per populum, aut per Praetorem, vel Praesidem pro-
vinciae. | Illa adoptio, quae per populum fit, | specia-
liter adrogatio dicitur. | 3. Per populum qui sui juris
35 sunt adrogantur: per Praetorem autem filifamiliae|

23a) Geminat vocem *causa*   23b) Vulgo: *inter dispares*
HOLLWEGIUS, sed quidam, cu-   conditione personas.
jus nomine causam probatur.   23c) PITHOLEUS: *quasi civem.*
ejus causam probatum esse.   23d) GOESCHENIUS: *longum
dici potuit?*   23e) *civis Romano nullus erat quasi.*

col. 1a. à parentib: dantur. **H**i adoptione. **VIII. 194ac**
 arrogatio romæ data fit. Adoptio
 est. etiam in prouincia apud populo
 psidet. perpetuæ. vel psidē punitio
 adoptari. tam masculi. quā femi
 na. & tam pubera. quem impude
 res possunt. Per populu uero ro
 manū feminice. quidem non arrogant
 Pupilli gūt quidem non poterant
 10 arrogari. nunc aut possunt ex
 constitutione diui antonini. **H**i
 qui generare non possunt uelut
 spado. utroq: modo potest adop
 tare. Idem auri. e. in psona celebri.
 15 Item is qui filiu non habet in locu
 nepotes adoptare potest. Si padri
 familie arrogandū se dederit.
 liberi quoq: eius. quasi nepotes in
 potestate sunt arrogatori. se
 20 minae uero neutromodo possunt
 adoptare. qm nec naturales libe
 ro in potestate habent.

VIII T. DE HIS QUI IN MANU SUNT

Farrea convenit² in manum certis
 25 uerbis. et testib: X psentibus.
 & sollemni sacrificio facto in quo
 panes quoq: farreos adhibetur.

X T. QUI IN POTESTATE MAN-

cipione sunt quemadmodū eo

30 IURE LIBERENUR.

Liberi parentum potestate libo
 rant³. Emancipatione. Id. e. si
 postea quā mancipati fuerint
 manumissi sint. sed filius quidem
 35 ter mancipatus. ter manumissus

ā parentibus dantur in adoptiōem. | 4. Adrogatiō Romae tantum sit: adoptio atque etiam in provincia apud Praesidem. 5. Per Praetorem, vel Praesidem provinciae adoptari tam masculi, quam feminae, et tam puheres, quam impubes res possunt. Per populum vero Romanum feminae quidem non adrogantur. | Papilli: antea 10 quidem non poterant adrogari; nunc autem possunt ex constitutione Divi Antonini. 6. Huius qui generare non possunt, veluti spado, utroque modo possunt adoptare. Idem juris est in persona coelibis²⁴⁾. | 7. Item is, qui filium non habet, in locuna nepotis adoptare potest. 8. Si pater familiæ adrogandum ne dederit, liberi quoque ejus, quasi nepotes, in potestate sunt 20 adrogatoris. 8a. Feminae vero neutro modo possunt adoptare: quoniam nec naturales liberos in potestate habent. |

TIT. IX. DE MIE, QVI IN MANU SUNT.

25 1. Farreo^{25a)} convenit uxor^{25b)} in manum, certis verbis, et testibus decem praesentibus, et solenni sacrificio factis, in quo panis quoque farreus adhibetur.

TIT. X. QUI IN POTESTATE MANSIPIOVE SUNT, QUEM-
30 ADMODUM EO JURE LIBERENTUR.

1. Liberi parentum potestate liberantur emancipatiōne, id est, si posteaquam mancipati fuerint, manu- 35 missi sint. Sed filius quidem ter mancipatus, ter manu-

24) Vulgo: coelibe.

25a) Vulgo: farre.

25b) Vulgo: conveniatur.

col. 16. *sue iuris sit. Idem dux duodecim. 494 ap*
in patribus cibis his verbis. si pater moritur et
ter filium tunc uenundavit. filii
us a patre liber. e. Ceteri aut libe
ri pler filium. tam masculi quam
feminae una mancipatio ne ma
nus sive neque filii interflunt. nam
Morte patris filius est filia filii non habet
ris sunt. Morte autem non nepotes.
 10. *Ita dominum sui iuris sunt. Si pater*
morte aut in potestate patris
futuri non sunt. uelut si marie
te quo pater eorum. qui etiam
decessit. aut de potestate dimis
sus est. Nam si mortis aut tempore
pater eorum in potestate eius sit
mortuo aut in patris sit potestas
te sunt. Si patri. uel filio aqua
et igni interdictum sit patria
 20 *potestas tollitur quia peregrinus XI. tit*
nus sit. If cuius aqua. et igni inter
dictum. e. ne que aut peregrinus
civiem romanum. Neq: cuius romana
nus peregrinus in potestate ha
 25 *bere potest. Si pater ab hostiis*
captus sit qualvis seruis hosti
um fiat. Tamen cum reuersus
fuerit omnia pristina cura rece
pit. Iure post limenii sed qua
 30 *dias opacti hostiis. a. patrem potest*
tas in filio eius iactum gendo
bit. Et cum reuersus fuerit ab
hostiis in potestate filium ha
bebit. Si vero ibi decesserit sus
 35 *iuris filius erit. filius quoq:*

1. *admissus* | sui *juris* sit. id enim *lex* *discrepantem* | *tabularum*
 5 *jubet* his *verbis*: *SI PATER FILIUM TER VENUMDAVIT*²⁶⁾, *FILIUS A PATER LIBER ESTO*. Ceteri autem
 liberi praeter filium, tam masculi, quam feminae, una
 mancipatione manumissionione sui *juris* sunt, | 2.
 Morte patris filius et filia sui *juris* finita morte au-
 tem avi nepotes | ita deum *sui juris* sunt, si post
 mortem avi in potestate patris | futuri non sunt; velut
 si moriente ave pater eorum aut etiam²⁷⁾ | decessit,
 15 aut de potestate dimisus est; nam ei mortis *avi
 tempore | pater eorum in potestate ejus sit, | impetu
 avo, in patris *sui potestate* sunt. 3. Si patris vel fi-
 lio aqua | et igni interdictum sit, patria | potestas tol-
 litur, quia peregrinus *Et* is, cum aqua et igni interdic-
 tum est; neque autem peregrinus | civem Romanum,
 25 neque civis Romanus peregrinum in potestate habere
 potest. 4. Si pater ab hostibus | captus sit, quamvis
 servus hostium sit, tamquam cum reversus fuerit, quan-
 dia pristina jura reciperit jure postmodum. Sed quam-
 diu apud hostes est, patria potestas in filio eius inter-
 im penderit, et cum reversus fuerit ab hostibus, in
 30 potestate filium habebit; si vero ibi decesserit, sui
 35 juris filius erit. Filius quoque | si captus fuerit ab

26) Vulgo: *VENUM DUIT*.27) Vulgo: *jam*.

est illud, si capitulifuerit ab hostib. Sed neque
ppr. ius postremi patria potest
tas. inter impendebit in potestate
parentu. eē. desinunt. & hi qui fūt.
5. minis. dīualis inqūgurant. et que
virginis ueste capiuntur.

XII. DE TUTELIS.

Tutores constituantur iam masculisq. alio
quā feminis. Sed masculis quidem
10. in puerib. autaxat ppter aetates
infirmitatē. feminis autē in puerib. ita modis
bus. quā. puerib. et gropis sexus
infirmitatē. & ppter forensiū rerū
ignorati atutoris. aut legitimū. quoq. ob
145. junt. aut senatoe consilios consti
tuti. aut morib. introduci. Legi
timi tutores sunt ex lege aliqua
descendunt. p eminentiā autē. legi
tini dicunt² qui ex lego. diuodocum
20. tabularū. introducunt². seu p pa
tū quales sunt agnūi seu p conse
quentia quales sunt patroni.
agniti sunt a patre cognati viri
les sexus. p virile sexum descen
25. dentes eiusdem familiæ. uoluti
patrui fratres. filii fratris pa
tricis. Qui liberum apud man
cipiunt sibi vel apparente. vel
aqua omptis natiere manumisit.
30. p similitudinē patroni tutor
efficit qui fiduciarius tutor ap
pellat. legitima tutores. alii tuto
la in iure cedere possunt. If cui
tutela in iure concessa ē cessicus
35. tutor appellatur. qui sine mor
tuus fuerit. siue capite minutus

Postibus, similiter propter jus postulari patria potestas interim pendebit. 5. In potestate parentum esse desinunt et hi, qui Flaminis Dives²⁸⁾ inaugarantur, et quae virginis Vestae capiuntur.

TR. XI. DE TUTELIS.

1. Tutores constituantur tunc mesonitis, | quam 10 feminis. Sed postularia, quidem, | impuberibus dumtaxat, propter aetatem, | infirmitatem. Similiter autem tam impuberibus, quam pueris, et propter sexus | infirmitatem, et propter forensium rerum | ignorantiam.

15 2. Tutores, aut²⁹⁾, legifimi, sunt, aut senatus-consultis constituti, aut moribns introducti,

3. Legifimi tutores sunt, qui ex lege aliqua | descendunt: per eminentiam autem legifimi discuntur, qui 20 ex lege duodecim tabularum introducantur, seu propriam, quales sunt adgnati, seu per consequentiam, quales sunt patroni. 4. Adgnati sunt a patre cognati, virilie asexps, per virilem sexum descendentes, ejusdem familie, veluti, patrei, fratres, filii, fratri, patrueles³⁰⁾. 5. Qui liberum caput mancipatum sibi, vel a parente, vel a coemptore³¹⁾, manumisit, 30 per similitudinem patrui tutor efficitur, qui fiduciarius tutor appellatur. 6. Legifimi tutores alii tutelam in jure cedere possunt. 7. Is, cui tutela in jure cessar est, cessicus, tutor appellatur: qui sive mor- 35 tuus fuerit, sive capite minutus, sive alii tutelam

28) Vulgo: *Dives*.

31) Vulgo: *a coemptore*.

29) Vulgo: *autem*.

CAJUS vocem coemptionatoris

30) Vulgo: *fr., f. fr., pa-*
trui, patrueles.

sacpius habet.

col. 4. Ius oldi tutela p[ro]cessor[um] redit ad 194b
 legitimi testare. Tutela sed et si legi
 timi defessor[um]. aut capite minutus
 fuerit. Cessatio quoq[ue]: tutela extip:
 5 gemitus. quantu[m] ad agnatos pertinet
 odiecessi atutela non procedit. gen
 p[ro]missu[m] erat in iure cedere. Tutela
 feminar[um] tantu[m] non esse mafontes
 Feminar[um] aut legitimas tutelar[um]
 10 haec obstat[ur] fassim. excepta tute
 la paternor[um]. Legitima tutela
 capitif diminutione amittit. Ca
 pitis minutionis species sunt tres.
 maxima. media. minima. Maxi
 15 ma capitif diminutio. e p[ro]prio et
 ciuitatis. et libertatis amittit. Ut[er]si
 imp[er]su[m] inconsensu aliquis usurperit. aut qd.
 mulier alio seruo se imp[er]serit.
 demuntante domino. et ancilla
 20 facta fuerit. ex Senatus consulo
 claudacione media capitif dimen
 tio d[icitur]. p[er] quia sola ciuitate amissiu[m]
 libertatis redditus. Qd fit in eo emolumen
 apud et signi interdictio in M[er]ita
 25 capitif diminutio. e p[er] quia ei ciuita
 ta et libertate salvo; status dimittitur
 homines mutat[ur]. qd fit adoptione
 et in manus copulatione testamento.
 30 firmant[ur] eade lege duodecim tabu
 laru[m] his uerbis uti legi fit sap[ientia] pecu
 niu[m] tutelabae suae rei Ita ius esto
 qui tutoris donati appellant[ur] d[icitur]
 testamepta tutoris possunt liberis
 35 qui in potestate sunt testamento
 tutoris dari possunt hi ou[re] quib[us]
 testamenti faciendi ius. e[st] pr[et]er

porro³²⁾ cessabit, rediū ad legitimum tutorem tutela. Sed et si legitimus decesserit, sicut capite minutus fuerit, cessitia quoque tutela extinguitur. 8. Quantum ad agnatos pertinet, hodie cessitia tutela non procedit: quoniam permissum erat in jure cedere tutelam seminarum tantum, non etiam masculorum: | feminarum autem legitimas tutelas lex Claudia sustulit³³⁾ excepta tutela paternorum.

9. Legitima tutela (capite diminutione^{34a)}) amittitur. 10. Capitis diminutionis species sunt tres, | 15 maxima, media, minima. 11. Maxima capitis diminutio est, per quam et civitas et libertas amittitur: veluti | cum incensus aliquis venierit, aut quod^{34b)} | mulier alieno servo se junxerit, | denuntiante domino, 20 et ancilla facta fuerit ex senatusconsulto | Claudio. 12. Media capitis diminutio dicitur, per quam, sola civitate^{35a)}, libertas inficitur: quod fit in eo, cui aqua et igni interficiatur. 13. Minima capitis diminutio est, per quam, et civitate et libertate salva, status dumtaxat hominis mutatur: quod fit adoptione, | et in manum conventione.

14. Testamento quoque nominatum tutores dati 30 confirmantur eadem lege quod decim tabularum, his verbis: UTI LEGASSIR SUPER DECIM TABULARUM HIC HUAE REI, ITA JUS ESTOS: qui tutores dati appellantur. 15. 35 Dari | testamento tutores possunt fieri, qui in potestate sunt. 16. Testamento tutores dati possunt hi, cum quibus | testamenti faciendo ius est, praeter |

32) Herian conjectura ex fr. confirmat hanc emendationem.
19. D. 39, 6. 33a) Vulgo sic et saepius:

33) Cui. Vulgo: possunt. Cas. diminutionem. p. 47. l. 10 et 11. plenissime 34b) Vulgo: cum.

col. 10. *Iudicium iurianum.* Nam latines hoc
 est quidem testamenti factio[n]e. sed tamen tutor dari non potest
 Id enim lex iuria phibet. si capite
 diminutus fuerit tutor testamen-
 to datu[s] non admittit tutelam
 sed si abdicari[er]it se tutela desi-
 nit. et tutor abdicio[n]e aut e[st] dicere nolle se tutori. In iure (4. 11.
 10) cedore: ut tutela testamento ab
 ius non potest. Non est legitimus
 in iure cedere potest. abdicare
 se non potest. Lex a[li]ia iubet
 mulierib[us]: pupillisue non haben-
 15 tib[us]: tutoris dari aptore. et maiore
 parte tribunoru[m] plebej[us] quib[us] tutu-
 res a[li]i appellantur. Sed quis aliquis
 a[li]o lex a[li]ia rom[an]a locum ha-
 bet: lego iudia. et tibia p[ro]spectu[m] d[icit]is alios
 20. ut d[icit]is p[ro]pria quoq[ue]: similiter ap[pe]llo[n]e
 dicitur: caru dent[us] tutores. Lex impia
 tutore fieri subet latiane. vel lati-
 nis inpuberib[us]: cum cuius etiā ante
 manu missione qui ius queritur
 25 fuit ex lege iulia de maritandis
 oratione: tutor dari aptore ir-
 bis ex multis virginibus quoq[ue]
 30 hoc ipsius lego nubere oportet: ad h[ab]it[us] ut at
 date dandum: dicandam: p[ro]missum
 35 dico. Si legitimu[m] tutores pupillu[m] sicut
 habeat. sed postea senatus censuit
 ut etiam in prouincia quoq[ue]: simi-
 liter ap[pe]llobus caru ex eadem
 causa tutores dent[us]. Pr[et]erea etiā
 35 in locu[m] mult[us] furiosas tutores ali-

Latinum Junianum nam Latinus habet quidem testimo-
menti factionem, sed tamen tutor dari non potest; |
5 id enim lex Junia prohibet. 17. Si capitellum diminutus
fuerit tutor testamenti datus, non amittit tutelam; |
sed si abdicaverit se tutela, desinat esse tutor. Abdic-
care autem est, dicere nolle se tutorem esse. In jure|
10 cedere autem³⁵⁾ tutela testamento datus non potest:
nam et legitimus in jure cedere potest, abdicare, se
non potest.

18. Lex Atilia jubet mulieribus pupilliis non
15 habentibus tutores dari a Praetore, et magiore parte
Tribunorum plebis, quos tutores Atillanos appellamus.
Sed quia lex Atilia Romae tantum locum habet, lege
20 Julia et Titia prospectum est, ut in provincia qua-
que³⁶⁾ similiter a Praesidibus earum dentur tutores.
19. Lex Junia tutorem fieri jubet Latihac³⁷⁾, vel La-
tinis imberibus eum, cuius³⁸⁾ etiam ante manu-
25 missionem ex iure Quiritium fuit. 20. Ex lege
Julia de maritandis ordinibus tutor datur a Praetore
Urbis ei mulieri virginine, quam ex hac ipsa lege nu-
bere oportet, ad dotem dandam, dicendam, promiten-
30 damve: si legitimum tutorem pupillum habeat. Sed
postea senatus consultit, ut etiam in provincia qua-
que³⁹⁾ similiter a Praesidibus earum ex eadem cau-
35 sa tutores dentur. 21. Praeterea etiam in locum
muti, furiosive tutoris, alterum⁴⁰⁾ dandum esse tu-

35) Vulgo: in iure autem cedere.

36) MARZOLII conjectura. Vulgo: quoque.

37) Vulgo: Latino.

38) Vulgo: qui.

39) Hic n. 36. repetenda.

40) Potius etiam, uti in §. 23.

col. 10. *tortam dandū. sc̄. tutorē. ad id
tē constituerū. senator⁹ censuit.*
 Itē ex senatus consulo tutor da-
 tur mulieri. ei cuius tutor ab ē.
 5 p̄ter quā si patronus sit qui ab. 2.
*Nam in locū patrōni absentes
alī ter pot̄ non potest. nō s̄. adhuc
ditatē adeundā. et nuptias con-
traendas. Idemq: pmisit in pupil-*
 10 *lo patrōni filio. Hoc amplius se-
natus censuit. ut si tutor pupilli
pupiloue. respectus a tutella sub-
matis fuerit. vel etiā iusta de ca-
sa excusatus in locū eius tutor*
 15 *alīus morib: tutor dat⁹. Mulier⁹
pupilōre quicū tutore suo lege
aut legítimo iudicio agere vult.
ut auctore eo agat. Ipso enī tutor
in rem suā auctorā fiori non potest*
 20 *qui p̄t̄rius tutor dicet⁹. quia
pt̄ore urbis dari consuevit: Pu-
pillorū. pupilarūq: tutores. et
negotia gerent. et auctoritatē
interponunt. Mulierū aut tute-*
 25 *ref. auctoritatē damtaxat in-
ter ponunt si plures sunt tutores
om̄s in om̄i re debent auctorita-
te acōmodare p̄ter eo⁹ qui tunc
dati sunt. Nā enī his vel unius*
 30 *auctoritas sufficit. Tutoris au-
toritas necessaria. ē. mulierib.
quidem in his reb: si lege. aut le-
gitima iudicio agant si. se abi-
gent. si etiā negotiū gerant.*
 35 *Si libertas suas pmittant in con-
tubernio alieni serui morari*

Item ad do[men]tum constituantem senatus consistit. | 22.

Item ex senatus consilio tutor datur mulieri ei, cuius
5 tutor abeat, | praeterquam si patronus sit qui abeat: |
nam in locum patrui absentis | alter peti non potest,
nisi ad hereditatem adeundam, et imp[on]das contrahen-
10 das. Idemque permisit in pupilli patrui filio. 23.
Hoc amplius schatus versuit, ut, si tutor pupilli | pu-
pillaevae suspectus a tutela submotus fuerit, vel etiam
justa de causa excusat, in locum ejus * detur |
15 alias ¹⁴).

24. Moribus tutor datur mulieri, | pupillove, qui
cum tutore suo lege | aut legitime judicio agere vult, |
ut auctore eo agat (ipse enim tutor | in rem suam
20 auctor fieri non potest), qui praetorianus ^{14b}) tutor
dicitur; quia a | Praetore Urbis dari consuevit.

25. Pupillorum pupillarumque tutores et | negotia
gerunt, et auctoritatem | interponunt: mulierum au-
25 tem tutores auctoritatem dumtaxat interponunt. 26.
Si plures sunt tutores, | omnes in omni re debent
auctoritatem accommodare, praeter eos, qui * testa-
30 mento | dati sunt: nam ex his vel minus | auctoritas
sufficit.

27. Tutoris auctoritas necessaria est mulieribus |
quidem in his rebus, si lege aut legitime judicio agant,
35 si se obligent, si civile negotium gerant, | si libertas
suae permittant in coniuborio alieni servi morari, |

41a) Conjectura MAREZOL-
LII, pro tutor legendum esse
detur. Valde: tutor alias detur.

41b) Et Institutiones et
THEOPHILUS habent: prae-
tor.

49. 20. Si rem mancipia alienent pupilli. 195ba
 aut hac amplius etiam in rerum. nec
 mancipi alienatione tutoris auctio
 ritate opus est. liberantur tuteli Mai
 5 culi quidem pubertate. Prohibitum
 aut. Caffam quidem cum eo. discunt.
 qui habito corporis pubis apparet.
 Id est. qui generare possit. Procolei
 ani aut eum quis quatuordecim annos
 10 expletis ueril prisus cum puberte. Ita.
 Inquit utrumque concurrevit. et habitus
 corporis. et numerus annorum. femi
 nae aut tutela liberantur.

XII T De curato

15 Curatores aut legitimi sunt id est.
 qui ex lege duodecim tabularum
 dantur. aut honorarii. Id est. qui a pro
 tore constituantur. Lex duodecim
 tabularum furiosum. Itaque perdigum
 20 cui bonis interdictum est. Incurations
 iubet. est agnitorum. aptore consti
 tuitur. Curator quem ipse propterea uolue
 rit libertinis perdegit. Itaque ingeniu
 is qui ex testamento parentes heres
 25 dis facti male dissipant bona his.
 enim ex lege curator dari non pote
 rat. Cum ingenius quidem non
 ab intestato. sed ex testamento
 heres factus si patri libertinus aut
 30 nullo modo patris heres fieri pos
 sit. qui nec patrem habuisse uidetur
 Cu seruili cognati nulla sit propterea
 dat. curatore ei etiam quinque pubis
 factus idoneae negotia sua tueri
 35 non potest.

XIII T DE CELE ORBO ET SO

TIT. XII. DE CURATORIBUS. XIII. DE COELIBE etc. 41

si rem *mancipi alienant. Rupilius | autem hoc amplius etiam in rebus nec | mancipi alienatione tutoris auctoritate opus est.

- 5   28. Liberantur tutela masculi quidem pubertate. Puberem | autem Cassiani quidem eum esse dicunt, qui habitu corporis pubes apparet, | id est, qui generare possit ⁽²⁾): Proculjani autem enim, qui quatuor 10 decim annos | explevit; verum Priscus * eum puberem esse, | in quem utrumque concurrit, et habitus | corporis, et nōmerus annorum. Feminas autem tutela liberantur *** |

TIT. XII. DE CURATORIBUS. |

- 15   1. Curatores aut legitimi sunt, id est, | qui ex lege duodecim tabularum | dantur: aut honorarii, id est, qui a Praetore constituuntur. 2. Lex duodecim | 20 tabularum furiosum, itemque prodigum, | cui bonis interdictum est, in curatione | jubet esse adgnatorum. 3. A Praetore constituitur curator, quem ipse Praetor valuebit, libertinis prodigis, itemque ingenuis, qui 25 ex testamento parentis heredes facti, male dissipant bona: his, | enim ex lege curator dari non poterat, cum ingenuus quidem non | ab intestato, sed ex testamento | heres factus sit patri, libertinus autem, | nullo modo patri heres fieri possit, qui nec patrem habuisse videtur, | cum servilis * cognatio nulla sit. 4. Praeterea | dat curatorem ei etiam, qui nuper pubes | factus, idonee negotia sua tueri | non potest. |

TIT. XIII. DE *COELIBE, ORBO ET SO-

(2) Vulgo: potest.

XLII. LITTERARIO PATURE 1956p

*Legi iulia phiboni uxores dudere
senatores quidē liberiq: eorum liberos habere possi-
tinas, et que ipso quipue pater.*

5 *materue. arte ludricā fecerit. Itē
corpore questrum faciente. ceteri autē
ingeniti phibent ducere lena metale
non denunciantur māniemissi. et in
adulteriu defenstra. et iudicio
10 publicum damnata. et que urte
ludricā fecerit adiicit mānūciamis.
et "Senatus damnatam.*

XIII T DE POENALEGIS in

*Feminit̄ lex iulia v̄ morte viri an
15 n̄ tribuit uacationē adiuvatio
sex mensis. Lex aut̄ papia a morte
viri biennii a repudio anni. et sex m̄ses.*

XV T DE DECIMIS

*Vir et uxor inter se matrimonii
20 nomine decimā capere possunt.
Qd̄ si ex alio matrimonio liberis fa-
p̄ficiis habeant p̄ter decimā quā
matrimonii nomine capient. totū
de decimis p̄ numero libororū acti
25 piens. Item communis filius filiam
p̄fici nominata viam amissus. amissa
ue. unā decimā adiicit duo aut̄ p̄fici
nono die amissi duas decimas adici-
unt. p̄ter decimā etiā usum fructū
30 tertice partes bonorū eius capere
possunt. Et quandoq: liberis habu-
erint. eiusdem partes p̄prietatē hoc
amplius mulier p̄ter decimā dotē
potest legatā sibi.*

XVI DE SOLIDICAPACITATE

tit. XIV. DEPOENA LEGIS JULIAE.

I. Legis Julia prohibentur uxores decorem | senatores quidem, liberique sororum libertiones, et quae ipsae, 5 quaramque petat, | matrem artem iudicram fecerit, item corpore quaestum facientem.. 2. Ceteri, autem | ingenii prohibeuntur dicere lenam, et ¹⁵) a lenone lenave manumissam, et in | adulterio deprehensam, et judicio | publico damnataam, et quae artem | iudicram fecerit; 10 adjicit Mauricianus, | et a senata damnataam. |

tit. XIV. DEPOENA LEGIS JULIAE.

15 Feminas lex Julia a morte viri ambi tribuit vacatio-
nem, a divorte, ¹⁶⁾ sex meses ¹⁴⁾; lex autem Papia
a morte viri, ¹⁷⁾ biennium ¹⁴⁾; a repudiis, ¹⁸⁾ annum ¹⁶⁾
et sex meses ¹⁷⁾.

tit. XV. DE DECIMIS.

20 Vir et uxor inter se matrimonii | nomine decimam capere possunt. | Quod si ex alio matrimonio liberos superstites habeant, praeter decimam, quam | matrimonii nomine capiant, totidem decimas, pro numero lib-
25 berorum, accipiunt. Item communis filius, filiae, | post nominum ¹⁹⁾ diem amissus, amissaive, unam decimam adjicit; duo astem, post | *nominum ¹⁹⁾ diem amissi, dues decimas adjiciunt. Praeter decimam,
30 etiam usumfructus | tertiae partis bohorum ejus capere possunt; et quandoque liberos habuerint, ejusdem partis proprietatem. Hoc | amplius mulier, praeter decimam, dotem | potest ²⁰⁾ legatam sibi. |

35 TIT. XVI. DE SOLITA CAPACITATE.

43) Vulgo et abest.

44) sic codex. Vulgo a mon-
tum

45) Vulgo: biennii.

46) Vulgo: anni.

47) v. n. M.

48) Al. nonum.

49) Al. nonup.

50) Vulgo: petas.

col. 22. INER UTRU ET UXORE. 196am

Aliquando vir et uxori inter se solidi.
 si espero possint ueluti si utriq: uel obliuio est
 alterutru eorum nonne eius aetatis
 5 sunt, aut quia lex liberis exegit.
 Id. e. si vir minor annorū XXXV sit
 aut uxor annorū XX. Minor item
 si utriq: lego papea finitus annos
 in matrimonio excesserint. Id. e. vir
 10 Lx. annos. uxor L. Itē si cognati in
 ter se dixerint usq: ad secundū gradū
 aut si vir absit. et donec abesset. In
 tracannū postquam abesset de fatis
 libera. tunc eos testamenti facti. ē
 15 si ius liberorū a principio impetraro
 rint. aut si filium. filiumque comu
 nē habeant. aut quatuordecim
 annorū filium. uel filiā duodecim
 amiserint. uel si diu scriimus. uel
 20 tres post nonū die amiserint. ut in
 tra annū tamē. et sex menses etiā
 unus cuiuscūq: aetatis in pubes amis
 sus solidi capienda ius. prōstat. itē ja
 post mortē uiri intra decē menses
 25 uxar ex eo peperit solidū ex bonis
 eius capit. Aliquando nihil inter
 se capiunt. Id. e. si contra legē iuris
 papīq: popeam contraxerint
 matrimoniu. Uerbi gratia si famo
 30 se quis uxore duxerit. aut liberti
 nā. senatus qui intra sexagesimū
 uel quo intra quinquagesimum
 annū neutri legē paruerit. licet
 ipsi legib: post hanc aetate libera
 35 tuis & q. ppetuis tamen poenitē

TIT. XVI. DE SOLIDIS OBLIGATIONIBUS INTER VIRUM etc. 25

1. Aliquando vir et uxor inter se solidum | capere possunt: velut si uterque, vel | alteruter eorum
 5 nondum ejus aetatis sint, a⁵¹⁾ qua lex liberos exigit: | id est, si vir minor annorum XXV sit, | aut uxor
 annorum XX minor. Item | si utriusque lege Papia fini-
 10 tos annos | in matrimonio excesserint, id est, vir | LX annos, uxor L: item si cognati inter se coierint usque ad sextum gradum: | aut si vir absit, et donec abest,
 et intra annum, postquam abesse desierit, liberamente
 15 ter eos testamenti factio est: | si jus liberorum a Principe impetraverint: aut si filium filiamve communem
 habeant: aut quatuordecim annorum filium, vel filiam
 20 duodecim | amiserint: vel si duos trimos, vel⁵²⁾ | tres post *nominiū⁵³⁾ diem amiserint: | at intra annum tamen et sex menses etiam unus cuiuscunq; aetatis
 impubes amissus solidi capiendi jus praestat⁵⁴⁾. Item
 25 si | post mortem viri intra decem menses | uxor ex eo *pepererit⁵⁵⁾, solidum ex bonis | ejus capi.

2. Aliquando nihil inter | se capiunt, id est, si contra legem Julianam | Papiamque Poppaeam contraxerint | matrimonium: verbi gratia, si famosam quis uxorem duxerit, aut libertinam *senator.

3. Qui intra sexagesimum, | vel quae intra quinquagesimum | annum neutri legi parquerit, licet | ipuis legibus post hanc aetatem liberatus esset, perpetuis tamen poenis tenetur, ex senatus consulto

51) Vulgo: sunt [aut] quia. 54) Si lectiōnēm codicis ut

52) Vulgo: si trea. 55) a. servas, legendum est:

53) Al. nonum.

55) Vulgo: peperit.

col. 23. bit² ex senatus confusa p[ro]m[iss]ione 196a³
 sed claudianus. senatus q[ui]nsultu[m]
 major sexagenario. si minorem
 quinquagenaria duxerit. pinde
 5 habebit². hoc si minor sexaginta
 annorum duxisset uagre. qd si ma-
 ior quinquagenaria. minori sexa-
 genario nupserrit inpar matri
 10 moriū appellat². ex senatus con-
 fultu calvitiano subet. non p[ro]f[ici]ere
 cere ad capienda hereditates.
 & legata dates itaq; mortua me-
 liere dox caduca erit.

XVII T. DE CADUCIS.

Quod quis sibi testamento reli-
 sta ut m[un]i ciuili capere possit
 aliqua ex causa non coperit. qd
 cum appellat². ueluti cecidit ab eo
 uerbi gratia si celibi uel latina
 20 niamo legatu[m] fuerit. nec intra dies
 centu[m]. uel celebs legi paruit. uel
 latifus q[ui]r[io]niū consacratu[s] sibi. S
 aut[em] sicut pars h[ab]et scriptu[s] uel
 legaturu[s] antea p[ar]ta tabulas
 25 dececesserint. uel pergeat factus sicut
 hodie ex constitutione imperatoris
 antonini o[ste]na caducā fisco uindi
 erit². sed seruato sibi antiquo iude
 ris et parentib[us]. Caducā cū suo mo-
 30 re flant. Itaq; libertatis. et legato
 facta emissa ab eo data ex cuius
 p[er]sona hereditas caduca facta. ē.
 facta sunt. sed lebet et legata. et facta
 dei comissu[s] cū lib[er]tate honore flant.
 35 caducā

Petridatu^s, sed Claviano senatusconsulto i^m maior se-
xagenario, si minorēm f^u quinquagenaria dixerit, per-
5 inde | habebitur, ac si minor sexaginta f^u annorum du-
xisset uxorem. 4. Quod si maior quinquagenaria mi-
norī semigenario nō patet, imp̄r̄ matrimoniis appell-
10 latur: * et senatusconsilio Calviano jubarur non pro-
ficer ad capiendas hereditates | et legata et dotes **).
Itaque mortua mulier, dōs cedat erit. +

TIT. XVII. DE CADUCIA.

15 1. Quod quis sibi testamento relictum, | ita ut
jure civili capere posuit, | aliqua ex causa non cepit,
caducum appellatur, volunt^e *coēderit⁵⁶⁾ ab eo: | ver-
20 bi gratia, si coelibi, vel Latino Juniano legatum fue-
rit, nec intra dies centum vel coelebs legi *paruerit,
vel | Latinus ius. Quicquidem consequens sit: | aut si ex
parte heres scriptus, vel | legatarius ante apertas tabu-
25 las | decesserit, vel pereger factus sit. | 2. Hodie ex
constitutionā Imperatoris. | Antonini anno, caduca fi-
sco vindicantur: sed servato iure antiquo libeiris et
30 parentibus. 3. Caduca cum suo *onere fiunt: ideo-
que libertatis, et legata, | et fideicomissa ab eo data,
ex cuius | persona hereditas caduca facta est, | salva-
sunt. Scilicet et legata et fideicomissa cum suo
35 onere fiunt | caduca. |

56) Vulgo: et legatas dotes. 57) WÜSTHANN. Vulgo:
1886 vero A. legata et dotes. cecidit.

COL. VIII. XVIII T. QVI HABEANT IUS ANTIQ. 66a
ET Q. DR. QVUM IN CADUCIS.

Item liberis et p̄gantib; testatoris uſ q: ad tertium gradum lēpapia ius antiquum dedit. Ut heredē: illis ita fratrib; qd: quis ex dī testamentū capit ad h̄s p̄tinat. qd totum aut ex parte p̄t p̄tinere possit.

XVIIIT. DE DOMINIIS ET AD

10 QUISITIONIBUS RERUM

Omnis res aut mancipi sunt. aut nec mancipi. mancipi res sunt p[ro]p[ri]a in italico solo aut risticor[um] quibus. &c. fundus quāurbona. quāli domus. Itē iura p[ro]p[ri]orum restitutiū. velut utrū d[omi]nū auctoritatis suā t[er]ris. Item forū et quadripedis. quae d[omi]nū. quae d[omi]nū. collus d[omi]nū. ut h[ab]ent. muli aequi. asini. cetere res. nec mancipi sunt elefantī et cameli. quamvis collo dorsou de- mentur. nec mancipi sunt. qm[us]q[ue] bestiarum numero sunt. singulari rerū d[omi]ni a nob̄ adquiruntur. mancipatio. traditione. iure cessa- one. usucapione. adjudicatione. legē mancipatio propria species alienationis. &c. rerū mancipi eaquae sit certis verbis libripende. et quippe testis. Mancipa- tio locū habet. inter ciues romanos. et latinos. colonarij luti nusq[ue] iunianus eosq[ue] peregrinus quib[us] comertium datū. &c. comor tūm[us] intendit uendēndō invicem.

TIT. XVIII. QUI HABEANT JUS ANTIQUUM etc. 49

**TIT. XVIII. QUI HABEANT JUS⁵⁸⁾ ANTIQUUM
IN CADUCIS.**

Item liberis et parentibus testatoris usque ad ter-
5 tium gradum lex Papia jus antiquum dedit, ut here-
dibus illis institutis, quod quis ex eo testamento non
capit, ad hos pertinet, aut totum, aut ex parte, pro-
ut pertinere possit.

**10 TIT. XIX. DE NOMINIIS, ET ADQUISITIONIBUS
REBUM⁵⁹⁾.**

1. Omnes res aut mancipi sunt, aut nec mancipi.
Mancipi res sunt praedia in Italico solo, tam rusti-
15 ca, qualis est fundus, quam urbana, qualis domus:
item jura praediorum rusticorum, velut via, iter,
actus, aquaeductus⁶⁰⁾: item servi; et quadrupedes,
quae dorso, collove domantur, velut boves, muli, equi,
20 asini. Ceterae res nec mancipi sunt. Elephanti et
cameli, quamvis collo dorsoe dolementur, nec mancipi
sunt, quoniam bestiarum numero sunt.

2. Singularum rerum dominia nobis^{*} adquiruntur
25 mancipatione, traditione, usucacione, in jure ces-
sione^{61a)}, adjudicatione, i lege.

3. Mancipatio propria species alienationis est
et^{61b)} rerum mancipi; eaque fit cartis, verbis, libri-
30 pende et quinque testibus praesentibus. 4. Man-
cipatio locum habet inter eives Romanos, et Latinos
colonarios, Latinosque Junianos, eoque peregrinos,
35 quibus commercium datum est. 5. Commerciuum est
emendat vendendique invicem i jus. 6. Res mobiles

58) Antiquum jus ante no- sequitur, codicem, nemo ne-
vum quod 17, 2 tradit, po- gabit.

60) Vulgo: et aqua;

61a) In codice: in jure ces-

59) Inde ab hoc titulo fati- sione, usucacione.

61b) Et aperga potest

col. 25. *ius. res mobilis non nisi presentes
mancipari possunt. & non plures
qua quod mancipari possunt. Immo
biles aut etiam plures simul et quae
5 diuersis locis sunt mancipari pos-
sunt. traditio propria. e. aliena
tio rerum. nec mancipari rerum
dominia ipsa traditio adphendi-
mus. scilicet si ex iusta causa tradi-
10 tae sunt nob. Usucapione dominia
adquisicur. tam mancipi rerum
qua nec mancipi usucapio est aut
domini. adaptio p continuatione
possessionis anni. vel biennii rerum
15 mobiliu anni. Inmobiliu biennii.
In iure cesso quoq: communis aliena-
tio e. et mancipi reru. et nec manc-
pi. quae sit p tres personas in iure ceden-
tes. vindicantes. addicentes. In iure
20 cedit dominus vindicatis. cui cedet
addicit pitor. in iure cedi res etiam
incorporeis possunt. vel ut usus
fructus. et hereditas. et tutela regi-
tima libertae hereditas in iure codit.
25 vel ante qua adeat. vel postea qua
aditta fuerit antequam adeat in iure
cedi potest. Legitime abherede pos-
te aqua adita. e. tam legitulo quo
ab eo qui testamento heres scriptus.
30 Si ante qua adeat hereditas in iu-
re cessasit. P inde heres fit cui cessa e.
hac si ipse heres legitimus esset. qd
si postea vni adita fuerit in iure ces-
sasit. his qui cesseret permanet heres. et
35 ob id creditorib: defuncti manet*

TIT. XIX. DE DOMINIS; ET ADQUISITIONIBUS etc. 51

non nisi praesentes | mancipari possunt; et non plures, | quam *quot⁶²⁾ manu capi possunt; immobiles autem, etiam plures simul, et quae | diversis locis sunt, mancipari possunt.

7. Traditione propria est alienatio rerum nec mancipi. *Harum rerum | dominia ipsa traditione adprendimus, scilicet, si ex justa causa traditae sunt nobis.

8. Usucapione dominia | adipiscimur tam mancipi rerum, | quam nec mancipi. Usucapio est autem | dominii adeptio, per continuationem | possessionis anni, 15 vel biennii: rerum | mobilium anni, immobilium biennii.

9. In jure cessio quoque eommunis alienatio est, et mancipi rerum, et nec mancipi; quae fit per tres personas, in jure cedentis, vindicantis, addicentis⁶³⁾.

10. In jure | cedit dominus: vindicat is, cui ceditur: | addicit Praetor. 11. In jure cedi res, etiam | incorporales possunt, velut usus fructus, et hereditas, et tutela legitima libertae⁶⁴⁾. 12. Hereditas in jure ceditur, | vel antequam adeatur, vel postea quam | adita fuerit. 13. Antequam adeatur, in jure | cedi potest *legitimus ab herede⁶⁵⁾: postea quam adita est, tam a legitimo, quam | ab eo, qui testamento heres scriptus est.

14. Si, antequam adeatur hereditas, in jure cessa sit, proinde heres fit, cui cessa est, | ac si ipse heres legitimus esset. Quod | si postea *quam adita fuerit, in jure cessa sit, is, qui cessit permanet heres: et 35 ob id creditoribus defuncti manet | obligatus, debita

62) Vulgo: *quae*.

64) Vulgo: *ei libertas*.

63) Sab. Vulgo: *cedentes*,

65) Vulgo: *a legitimo he-*

vindicantes, addicentes.

rede.

- col. 26. *obligatus debita uero pereunt* 197aa
Id. ē. debitores defuncti liberantur.
res aut corporales quoties singule
in iure cesse sunt transcurrunt ad eum
5 *cui cessa ē. hereditas. adjudicatio*
ne dominia nanciscuntur p formu
lam familias hereditates quae lo
cū habet inter quos heredes. et p for
mula comuni diuidendo cui locus ē.
- 10 *inter socios. & p formulā finiū re-*
gundoru quae. ē. inter vicinos. Nā
si iudex uni ex heredib: aut sociis
aut viciniē rem aliquā ad iudica
uerit statim illi adquirit². siue man
15 *cipi. siue nec mancipi sit. legenobis*
adquirit² vel ut caducū. vel erupu
riū ex lege papia popea. Item lega
tū ex lege duodecim tabularū siue
mancepi res sint. siue nec mancepi.
- 20 *adquirit² aut nob̄ etiā p eas psonas*
quas in potestate manu mancipione
habemus itaq: siquidē mancipio
pata coeperit. aut traditū eis sit.
vel stipulati furerint ad nos p̄tinet.
- 25 *Item si heredes instituti sint. Legatu*
ue eis sit. et hereditate iussuō ad
euntel nob̄ adquirunt. et legatum
ad nos p̄tinet. Si seruus alterius inbo
nis alterius ex iis quiritiū sit. exom
- 30 *30 nib: causis adquirit et cuius inbo*
nisi. ē. Is quā bona fidē possidemus
siue liber. siue alienus seruus s̄it. no
b̄ adquirit ex duab: causis tantū
- Id. ē. qd̄ ex renra. et qd̄ ex operib: 198*
- 35 *siue adquirit. extra haf aut causas*
aut si adquirit. si liber sit aut dome
no s̄ialienus seruus sit eadem sunt.

vero pereunt, | id est, debitores defuncti liberantur⁶⁶⁾ ; res autem corporales, quoties^{67a)} singulae | in jure 5 cessae sunt, transeunt ad eum, | cui cessa est hereditas.

16. Adjudicatio[n]e dominia nanciscimur per formulam familiae erciscundae, quae locum habet inter *coheredes, et per formulam communi dividendo, cui 10 locus est | inter socios, et per formulam finium regundorum, quae est inter vicinos. Nam | si iudex uni ex heredibus, aut sociis, | aut vicinis rem aliquam adjudicavit, statim illi adquiritur, sive mancipi, sive nec mancipi sit.

17. Lege nobis | adquiritur, velut caducum, vel *eruptorium^{67b)} ex lege Papia Poppaea, item legatum ex lege duodecim tabularum, sive | mancipi res sint, sive nec mancipi. |

20 18. Adquiritur autem nobis etiam per eas personas, | quas in potestate, manu, mancípiove | habemus. Itaque si *quid⁶⁸⁾, mancípio | puta, acceperint, aut traditum eis sit, | vel stipulati fuerint, ad nos pertinet.]

25 19. Item si heredes instituti sint, legatum|ve eis sit, et hereditatem, iussu nostro adiungentes, nobis adquirunt, et legatum | ad nos pertinet. 20. Si servus alterius in bonis, alterius ex jure Quiritium sit, ex omnibus 30 causis adquirit⁶⁹⁾ ei, cuius in bonis est. 21. Is, quem bona fide possidemus, | sive liber, sive alienus servus sit, nobis adquirit ex duabus causis tantum, | id est, 35 quod ex re nostra, et quod ex *operis⁷⁰⁾ | suis adquirit. Extra has autem causas | aut sibi adquirit, si liber sit: aut domino, si alienus servus sit. Eadem

66) Vulgo: liberantur. 15. stra lectio et codici et similibus verbis propior est.
Res.

67a) Male se haec verba habere multi viderunt. CAJ. p. 63. 1. 3 et 4. perinde... ac si.

67b) Vulgo: eruptum. No-

68) Vulgo: siquidem.

69) Vulgo: adquiret.

70) Vulgo: operibus.

col. 27. & in eo seruo in quatuorū usum
fructum habemus

197ab

XX T. DE TESTAMENTIS

Testamentū ē mentes nrāe ius
5 ta contentio. in id sollempniter
factum. ut post mortē nrām valeat
Testamentorū genera fuerunt.
tria. unū qd̄ oalatis comitisi. al-
terū qd̄ inprocinctu. Tertium
10 qd̄ p̄fesit librā appellatū. ē. his
duob; testamentis abolitis hodie
solū in usu. ē. qd̄ p̄fesit libram sit
Id. ē. pmancipationē imagina-
riā. in quo testamento libras pen-
15 sa debet. et familiae emptor. et
non minus quā quinq: testes cum
quib; testimenti factio. ē. qui in
potestate testatoris. ē. aut fami-
liae emptoris testes ad librae pen-
20 sa adhibere non potest. Qm̄ fa-
miliae mancipatio. inter testa-
torē. et familiae emptio sit. Et ob
id domestici testes adhibendi non
sunt. filio familiae mēto pater
25 eius testes. ee. non potest ex duob;
fratrib; qui in eodē patris potes-
tate sunt. alter familiae emptor
alter testes. ee. non potest. Qm̄ qd̄
unus ex his mancipiū accepit. ad
30 quirit patri cui filius suis testes
ee. non debet. pater et qui in po-
testate eius. ē. institutus. duo fra-
tres qui in eius patris potestate suū
testes utriq: uel alter testes. alter
35 librepens fieri possunt. alio fa-
miliae mente. qm̄ nihil nocet
ex una domu pluris testes alic-
no negotio adhiberi. Mutus

stunt | et in eo serve, in quo tantum usum|fructum
habemus. |

TIT. XX. DE TESTAMENTIS.]

5   1. Testamentum est mentis nostrae iusta¹⁾ contestatio, in id solemniter | *facta⁷¹⁾), ut post mortem nostram valeat. | 2. Testamentorum genera fuerunt| tria, unum, quod calatis comitiis, alterum, quod in 10 procinctu, tertium, | quod per *aes *et libram appellatum est. *Illi^s | duobus testamentis abolitis, hodie| solum in usu est, quod per *aes *et libram sit, | id est, per mancipationem imaginaria^m: in quo testamento 15 libripens | *adhibetur, et familiae emptor, et | non minus quam quinque testes, cum | quibus testamenti factio est. 3. Qui in | potestate testatoris est, aut famili- 20 liae emptoris, testis *ant libripens | adhiberi non potest: quoniam familiae mancipatio inter testatorem et familiae *emptorem sit, et ob | id domestici testes ad- 25 hibendi non | sunt. 4. Filio familiae emente, pater | ejus testis esse non potest. 5. Ex duobus | fratribus, qui in *eadem⁷²⁾ patris potestate sunt, alter familiae emptor, | alter testis esse non potest: quoniam, quod | 30 unus ex his mancipio accipit, adquirit patri, cui filius suus testis | esse non debet. 6. Pater, et qui in potestate ejus est *constitutus, duo fratres, qui in ejusdem patris potestate sunt, | testes utrique, vel al- 35 ter testis, alter | libripens fieri possunt, alio familiam emente, quoniam nihil nocet | ex una domo plures testes alieno negotio adhiberi. 7. Mutus, | surdus,

71) Vulgo: *factum*.72) Al. *ejusdem*.

cul. 28. *surdus. furiosus. pupillus. femina*
neq; familiae emptor. ec. neq; tes-
tes libraepensue fiori potest. Lat-
nus iunianus. et familiae emptor
⁶ *et testes. et libraepens fiori potest.*
Qm̄ cū eo testamenti factio. ē. intesta-
mento qd̄ p̄hesit librā fit. Duas res
agunt² familiq. Mancipatio. et
nuncupatio testamenti. nuncu
¹⁰ *pat² testamentū in hunc modum*
tabulas testamenti testor tenens
ita dicit. haec ut in his tabulis coris-
ue scripta sunt. Ita do. Ita lego.
Ita testor. Itaq: uos queritis testi
¹⁵ *moniū. p̄bitote quq nuncupatio*
et testatio uocat². Filius fami-
liae testamentū facere non potest
qm̄ nihil sui habet. Ut testari
²⁰ *de eo possit. sed diuīs augustus*
marcus constituit. Ut filius fami-
liae miles de eo peculio qd̄ in cas-
tris adquisiuit testamentū face-
re possit. Qui de statu suo incer-
tus. ē. factio qd̄ patre peregre
²⁵ *mortuo ignorat se sui iuris. ec.*
testamentū facere non potest
In publis locet sui iuris sit. facere
testamentū non potest. Qm̄ non
dū plenum iudicium animi habet
³⁰ *Mutus. surdus. furiosus. Itēq: pd̄i-*
gus. cui lege nob̄ interdictū. ē.
testamentū facere non possunt.
Mutus qm̄ uerba nunciationis
Loqui non potest. Surdus qm̄ uer-
³⁵ *ba familiæ emptores exaudire*

197ba

filius, pupillus, feminia, | si que familiae emptor
esse⁷³), neque testis, libripens fieri potest. 8. La-
5 tius Junianus et familiae emptor, | et testis, et libri-
pens fieri potest: quoniam cum eo testamenti fa-
ctio est.

9. In testamento, quod per aem et libram sit,
duae res, | aguntur, familiae mancipatio, et | nuncupa-
10 tio testamenti. Nuncupatio testamentum in hunc mo-
dum. | Tabulas testamenti testator tenens | ita dicit:
HAEC UT IN HIS TABULIS CERIS VE SCRIPTA SUNT, ITA
DO, ITA LEGO, | ITA TESTOR: ITAQUE VOS, QUIRITES, TE-
15 STIMONIUM *PERHIBETOTE⁷⁴): quae nuncupatio | et
testatio vocatur.

10. Filius familiae testamentum facere non potest,|
quoniam nihil suum habet, ut testari de eo possit.
20 Sed Divus Augustus | Marcus constituit, ut filius fa-
miliae miles de eo peculio, quod in casulis adquisivit,
testamentum facere possit. 11. Qui de statu suo in-
25 certus est, (fac *ita⁷⁵), quod patre peregre | mortuo,
ignorat, se sui juris esse) | testamentum facere non
potest. | 12. Impubes, licet sui juris sit, facere | te-
stamentum non potest: quoniam nondum plenum ju-
30 dicium animi habet. | 13. Mutus, surdus, furiosus,
itemque prodigus, cui lege *bonis interdictum est, |
testamentum facere non possunt: | mutus, quoniam verba
nunciationis | loqui non potest: surdus, quoniam ver-
35 ba familiae emptoris exaudire | non potest: furiosus, quo-

73) Vulgo abeat esse.

74) Sic contra codicem et CAJUS p. 79. l. 8.

75) MAR. Vulgo: facio.

cal. 29. non potest. *Furtusq; qm mentem-*
non habet. ut testari de ea re pos-
sit pdigrys, qm coheret illi inter-
dictu. ē. et ab id familia mancipa-
re non potest. Latinus iunianus
Item is quideditiorū numero ē.
testamentū facere non potest. La-
tinus quidem qm nominati lege in-
nia prohibitus. ē. Is aut qui deditici-
orū numerū. ē. qm nec quasi ciues
romani testari potest. cū sit pere-
grinus nec quasi peregrinus. qm
nullus certe civitatis sciens ut
adversus legis civitatis suae teste-
15 t^e Feminae post duodecimū annū
etatis testamenta facere possunt
tutore. ductore. donec in tutela sint.
Sorores publici p̄toriani partes
thimidiū testamenti facienda ha-
bitus quas ad modū heres institui debent.

XXI T. QUÈ AD MODŪ HERES INSTITUI DEBEAT

Heres institui recte potest his uerb-
titius heres esto ti tuis heres sit
25 titium heredē eē iubeo. illa aut
institutio heredē instituo. heredē
facio plerisq; improbata. ē.

XXII T. QUI HEREDES INSTI- TUI POSSUNT

30. Heredes institui possunt qui testa-
menti factio[n]e cū testatore habe[n].
Deditiorū numerū heres institui
non potest. qui aperegrinus. ē. cū
quo testamenti factio non. ē. Siquis
35 dē mortis testatoris tempore. uel in

TIT. XXI. QUEMADMODUM HERES INSTITUI DEBEAT. 50

mentem | non habet, ut testari de * sua⁷⁵⁾ ne-
pos sit: prodigus, quenam * commercio⁷⁶⁾ illa inter-
dictum est, et ob id familiam mancipare non potest.
14. Latinus Junianus, item is, qui dedititionum nu-
mero est, | testamentum facere non potest: Latinus
quidem, quoniam nominatim legè Junia prohibitus est:
10 is autem, qui dedititionum numero est, quoniam nec
quasi civis | Romanus testari potest, cum sit peregrinus,
nec quasi peregrinus, quoniam | nullius certae ci-
vitatis civis est^{77a)}, ut | adversus leges civitatis suae
15 testeatur. 15. Feminae post duodecimum annum | ae-
tatis testamenta facere possunt, | tutore auctore, do-
nec in tutela sunt^{77b)}. | 16. Servus publicus * po-
puli Romani partis | dimidiae^{78a)} testamenti faciendi
20 habet jus^{78b)}.

TIT. XXI. QUEMADMODUM HERES INSTITUI
DEBEAT.

1. Heres institui recte potest his verbis: | TITIUS
25 HERES ESTO, TITIUS HERES SIT, | TITIUM HEREDEM ESSE
JUBEO. Illa autem | institutio: HEREDEM INSTITUO, HE-
REDEM | FACIO, plerisque improbata est.

TIT. XXII. QUI HERedes INSTITUIT POSSINT⁷⁹⁾.

30 1. Heredes institui possunt, qui testamenti fa-
ctionem cum testatore habent. | 2. Dedititionum numero
heres institui | non potest; quia peregrinus est, cum |
quo testamenti factio non est. 3.. Latinus Junianus,
35 siquidem mortis testatoris tempore, vel ipatre diem

75) Vulgo: de ea se.

76) MAR. Vulgo: commer-
ciūm.

77a) Conf. codex.

77b) MAR. Vulgo: sint.

78a) Ex lectione codicis Cuias-
cuis efficit: servus publicus po-
puli Romani parte dimidia,

sed vel pro cōsiderandum vide-
tur, vel partes dimidiām codi-
cis in partis dimidiae, immu-
tandūm.

78b) Rubrum, sequentis ti-
tuli in fine hujus positum bis
legitur.

79) Vulgo: possunt.

col. 20. tria diem cretioris causa romanius
 sit heres. eē. potest. Qd. si latines.
 manus erit lege iuria capere heret
 ditate phibet². Idem viris. ē. impia
 5. nā celebis ppter legē iulia. Incer
 tū persona heres institutus non potest
 Uelut hoc modo quisquis primum
 ad fons meū uenerit. Heres esto
 qm certū consiliū debet eē. testan
 10. tis. neo municipia. nec municipis
 heredes instituti possunt. Qm incer
 tū corporis. ē. Ut neq; cernere uniuers
 si. neq; phire. de herede cernere
 possunt. ut heredes fiant. senatus
 15. confulti. Tamen concessū. ē. ut ab
 berti suis heredes instituti possint
 sed fidei commissa hereditas munici
 pib: restitui potest. Deniq: hoc se
 natris consulto pspectum. ē.
 20. Deoſ heredes instituere non possumus
 ppter eos quos senatus consulto con
 titutionib: principū instituere con
 cēſſū. ē. Sectūtō dōuem. Terpetum
 Apollenem. Didimeum. Sicuti mar
 25. tem. in gallia. mineruam. mil
 ensem. herculem. Gaditanū. dia
 nā. efesiam. matrē deorū ſipelen
 sim. quac hysniōne colitur. et co
 lestem. Salinenſem. carthaginis
 30. seruos heredis instituhere possum
 nostros cū libertate. alienos ſine
 libertate. Comunis cum libertate
 et ſine libertate.
 Eum seruum qui tantū in bonis noſtor
 35. ē. Nec cū libertatē herode instituere

TIT. XXII. QVI HERIDES INSTITUI POSSUNT. 61

cptionis, civis Romanus; sit heres esse reddit. Quod si Latinus s[ic] manserit, lego: Janis capere hereditatem 5 prohibetur. Idem juris est in persona coetibus, propter legem Julianam. 4. Incerta persona heres institui non potest, | velut hoc modo: **QUISQUIS PRIMUM**⁸⁰⁾ | **AD FUNUS MEUM VENERIT, ILLARUM ESTO**, | quoniam certum 10 consilium debet esse testan[the]. 5. Nec municipia, nec municipes | heredes institui possunt: quoniam in certum corpus est, ut neque cernere universi, neque pro herede * gerere | possint⁸¹⁾, ut heredes fiant. Senatus- 15 consulto tamen concessum est, ut a libertin[us] suis heredes institui possint. | Sed fidei commissa hereditas municipib[us] restituui potest: deque⁸²⁾ hoc se[natus]- 20 consulto prospectum est. | 6. Deos heredes instituere non possumus, | praeceps eos, quos senatus consulto, constitutionibus Principatu[m] instituere voleb[us] est; sicuti Jovem Tarpejum, | Apollinem Diaymatum, sicuti 25 Martem in Gallia, Minervam Iliensem, Herculem Gadi- tanum, Dia[nam] Ephesiam, Matrem Deorum Sipelen- sim, quae Smyrnas colitur, et Cosp[ec]tum Salinen- sem Carthaginis: |

30 7. Servos heredes instituere posamus, | postros cum libertate alienos sine libertate: omnibus, cum libertate, | vel sine libertate, | 8. Eum servum, qui 35 tantum in bonis noster est, nec cum libertate heredem

80) Vulgo: **primus**. possumus expungere, et cernere

81) Cnacis conjecturam fir- in gerere mutare licebit.
mat codex. Pro istre de est.
pro herede, quod secunde loco.

82) Vulgo: **disponet**.

Vol. 21. *perfruens.* quia latinitate confusa. 198 ad
 quid: qd non proficit ab hereditate
 tem capiendam. alienus seruus
 heredes instituere possimus; eos
 tamen quorum cum domini testa-
 menti fictione habemus. Comu-
 nes seruus cum libertate recte
 quidam heres institutus quasi pro
 priis pperte nrū. sine libertate
 10 aut quasi alienus ppter socii par-
 tem. Proprius seruus cū libertate
 heres institutus si quidē in eadē
 causa quam seruit ex testamento
 liber et heres fit. Id ē. recessariis.
 15 qd si ab ipso testatore uiuente ma-
 numissis. uel alienatus sit suo
 arbitrio. uel iussu emptoris heres
 institutus addere potest. Sed si sine
 libertate sit institutus. omnino
 20 non constitit institutio. Alienus
 seruus heres institutus. si quidem
 in ea causa pmanserit iussu do-
 minis debet hereditate adire.
 Qd. *Baro* testator manumissus
 25 aut alienatus adnō fuerit. aut
 suo arbitrio. aut iussu emptoris
 potest adire hereditate sit he-
 redes instituendi sunt; uel ex he-
 redandi sui aut heredes sunt li-
 30 beri quos in potestate habemus.
 tam naturales quam adoptiuī
 Itē uxor quae in manus ē. & nurus
 quae in manu. ē. fili quae in po-
 testate habemus. possunt quoq;
 35 libertas id. ē. qui in uero sunt

institutare | possumus, quia libertatem esse quitar,
quod non proficit ad hereditatem capiendam. 9. Alies
5 nos sertos, heredes, instituere possumus eas, | * tan-
tum⁸³), quorum cum dominis testamento actionem
habemus. 10. Communis servus cum libertate recte |
quidem heres instituitur, quasi proprinus, pro parte
10 nostra: siue libertata; autem, quasi alienus, propter so-
ciū partēm. 11. Propterea servus cum libertate heres
institutus, siquidem in eadem causa permanserit, ex
testamento liber et heres sit, id est, necessarius. | 12.
15 Quod si ab ipso testatore vivente manutenus, vel
alienatus sit, suo arbitrio, vel jussu emptoris, here-
ditatem adire potest. Sed si sine libertate sit insti-
20 tutus, omnino | non consistit⁸⁴ in libertate. 13. Alien-
nus | servus heres institutus, siquidem in ea causa
permanserit, jussu domini debet hereditatem adire. |
25 Quod si vivo testatore manutensus, | aut alienatus a
domino fuerit, aut ab eo arbitrio, aut jussu emptoris, |
poterit adire hereditatem.

14. Sub heredes instituti sunt, vobis eredandi.
30 Sui autem heredes sunt liberi, quos in potestate ha-
bemus, | tam naturales, quam adoptivi: | item uxor, quae
in manu est, et natus, | quasi in manu est filii, quem
35 in potestate habemus. 15. Postumi quoque | liberi,
id est, qui in utero sunt, | si tales sunt, ut nati in

83) Vulgo: tamen.

84) Al. constat.

lvi. 21. *postquam*: quia latitatus conficitur 198ab
 nō possit: qd: non proficit ab hereditate
 tem capiendam. alienus servus
 heredes instituere possimus, eos
 tamen quorum cum domini testa-
 menti fatione habemus. Cōmu-
 nes servus cum libertate recte
 quidem heres institutus quasi pro*natura* ut
 prius ppter nrū. sine libertate
 10 aut quasi alienus ppter socii par-
 tem. Proprius servus cū libertate
 heres institutus si quidē in eade
 carcer ppter servis ex testamento
 liber et heres fit. Id ē necessarij.
 15 qd sē ab ipso testatore uiuente ma-
 numissis. vel alienatus sit suo
 arbitrio. vel iussu emptoris heres
 institutus adire potest. Sed si sine
 libertate sit institutus omnino
 20 non consedit institutio. Alienus
 servus heres institutus. si quidem
 in ea causa permanserit iussu do-
 ment debet hereditatem adire.
 Qd ppter testatore manumissus
 25 aut alienatus adnō fuerit. aut
 suo arbitrio. aut iussu emptoris
 ppter testatore hereditatem sit he-
 redes. instituendi sunt; vel ex he-
 redandi sui aut heredes sunt li-
 beri quas in potestate habemus.
 tam naturales quam adoptiuī
 Itē uxor quae in manu ē. & nūris
 quae in manu. ē. fili quae in po-
 testate habemus. postumus quoq;
 35 libertas. ē. i quis in morte sunt

instituere | possumus, quia Limitatem consti|quitar,
quod non proficit ad hereditatem capientiam. 9. Alios
5 nos certos heredes instituere possumus eas, | * tan-
tum⁸³⁾, quorum cum dominis testamenti actionem
habemus. 10. Communis servus cum libertate recte |
quidem heres instituitur, quasi proprince p[ro] parte
10 nostra: sine libertate autem, quasi alienus, propter so-
ciū par[te]fici. 11. Propterea servus cum libertate heres
institutus, siquidem in eadem causa permanserit, ex
testamento liber et heres sit, id est, necessarius. | 12.
15 Quod si ab ipso testatore vivente manutensus, vel
alienatus sit, suo arbitrio, vel iussu emptoris, here-
ditatem adire potest. Sed si sine libertate sit insti-
20 tutus, omnino | non consistit⁸⁴⁾ institutio. 13. Alien-
nus | servus heres institutus, siquidem in ea causa
permanserit, jussu domini debet hereditatem adire. |
25 Quod si virgo testatore manutensus, | aut alienatus a
domino fuerit, aut a se arbitrio, aut iussu emptoris,
poterit adire hereditatem.

14. Sub heredes instituendi sunt, verbis credandi.
30 Sui autem heredes sunt liberi, quos in potestate ha-
bemus, | tam naturales, quam adoptivi: | item uxor, quae
in manu est, et natus, | quae in manu est filii, quem
35 in potestate habemus. 15. Postumi quoque | liberi,
id est, qui in utero sunt, | si tales sunt, ut nati in

83) Vulgo: tamen.

84) Al. constat.

col. 87. Si tales sunt ut nati in potestate nra.^{198ba}
 futuri sint. suorum heredum numerum
 sunt ex suis heredibus. Filius quidem
 neq; heres institutus. neq; nominatus
 in nicho ex heredatu. non patitur uale-
 re testamentu. Reliqui vero pro-
 ne liberorum. uelut filia. nepos.
 nepti. si pteritus sint ualeat testa-
 mentum scriptis heredibus adorescantur.
 10 Si uel quidem heredibus in parte viri
 lem. Extraneis aut in parte domi-
 diam. Postumi quoq; liberi cuius
 eis sexus omisso qd ualuit testa-
 mentum cognitio resupuntur. Eas qm in honore
 15 in utero sunt si nati sui heredes no-
 bis futuri sunt. possumus institu-
 menti heres heredes quidem post mortem uel
 uita. etram uiscentibz ex utero cuncti. Sed
 uera uiscentibz nobz ex lege iulia.
 20 filius qui in potestate. e. se non in
 situat heres nominativm ex he-
 redatu debet. Reliqui sui heredes
 utriusque transiunt nominativm. et inter
 aut inter ceteros postumus filius
 25 nominativm exheredandus. e. Fi-
 lia postuma ceterq; que postumus
 facti uel nominativm uel ante. II
 ceteros. dummodo inter ceteros ex
 heredatu aliquid legit. nepotes
 30 et pronepotes. veterisq; masculi
 postumus pter filium uel feminam
 tim. uel inter ceteros cu adiectio
 ne ligati sunt exheredandi. sed
 tunc e. tamen nominatur eos ex
 35 heredari. et id obseruantur magis

potestate nostra | futuri sint, suorum heredum numero|
 sunt. 16. Ex suis heredibus filius quidem | neque he-
 5 res institutus, neque nominatim | [quo] exheredatus,
 non patitur vale|re testamentum. 17. Reliquae vero
 perso|nae liberorum, velut filia, nepos, | neptis, si pree-
 teritae sint, valet testa|mentum, scriptis heredibus ad-
 10 crescent, | suis quidem heredibus in partem virilem,
 extraneis autem⁸⁵⁾, in partem dimidiām. 18. Postumi
 quoque liberi cuius|cunque sexus omitti, quod valuit
 testa|mentum, adgnatione *rumpunt⁸⁶⁾. 19. Eos, qui|
 15 in utero sunt, si nati qui heredes nobis futuri sunt,
 possumus institu|ere heredes, si quidem post mortem |
 nostram nascantur, ex jure civili: si | vero viventibus
 20 nobis, ex lege Julia. | 20. Filius, qui in potestate est,
 si non in|stituatur heres, nominatim exhe|redari debet:
 reliqui sui heredes | utriusque sexus aut nominatim, |
 25 aut inter ceteros. 21. Postumus filius | nominatim ex-
 heredandus est: filia postuma, ceteraque postumae |
 feminae vel nominatim, vel inter | ceteros; dummodo
 inter ceteros ex|heredatis aliquid legetur. 22. Nepo-
 30 tes, | et pronepotes, ceterique masculi | postumi pree-
 ter filium, vel nominatim, vel inter ceteros cum ad-
 jectio|ne legati sunt exheredandi: sed | tufius est ta-
 35 men nominatim eos exheredari: et id observatur magis.|

85) Vulgo abest.

86) Vulgo: rumpitur.

col. 32. *Municipatos liberos qui in re ciuili. neq: heredes instituere.* 498b8
Neg: exheredare necesserit. Tamen p̄tor iubet si non instituantur heredes exherodari. Masculas omn̄s nomina tim feminas. uel inter ceteros. alio quin contra tabulas bonorum posse sionē eis pollicet². Inter necessarios heredes id ē. seruus cū libertate hereditis scriptus. et suos sit necessariis Id: ē. liberos qui in potestate sunt iure chule nihil intor. ē. Nam utri q: otia iupici heredes sunt. sed ē uer p̄torio suis. et necessariis heredibus 15 abstinere se a parentes hereditate permittit². Necessariis autem tantum heredibus abstinenti potestas non datur². Extraneus heres si quidem en oratione sit heres institutus oportet nendo sit heres. Sive sine cretione per herede gerendo pherede gerit qui reb: hereditariis tāquam dominus utiat uelut qui actiones rerū hereditariarū facit. aut servis hereditariis 25 cibarium dat. Cretio. ē. certorum dierum spatium qd datur institutus heredi ad deliberandum utrum exp̄at ei adhire hereditatē. necone uel ut citius heres esto cernitoq: indicet 30 centum proximis quib: secundis poterisq: nisi ita creueris exheres esto cernere. ē. uerba cretionis dicere ad hunc modū cum id mediū here de instituit. Eam hereditatē adeo 35 cernoq: sive cretione heres institutus

23. * Emancipatos⁸⁷⁾ liberos, * quamvis⁸⁸⁾ |
* jure civili neque heredes institueri, | neque exheredare
necesso sit; tamen Praetor jubet, si non instituantur
5 heredes, | exhereditari, masculos omnes nomina*tim*, fe-
minas *vel nomina*tim**⁸⁹⁾ vel inter ceteros; alioquin
contra tabulas bonorum posses*sionem* eis pollicetur.

24. Inter necessarios | heredes, id est, servos cum
10 libertate | heredes scriptos, et suos * et⁹⁰⁾ necessa-
rios, | id est, liberos, qui in potestate sunt, | jure ci-
vili nihil intereat: nam utriusque etiam invisi heredes
sunt. Sed jure praetorio suis et necessariis heredi-
15 bus | abstinere se a parentis hereditate | permittitur.
Necessarilis autem tantum | heredibus abstinendi pote-
stas non | datur.

25. Extraneus heres, si quidem | cum cretione
20 sit heres institutus, certe nendo fit heres: si vero⁹¹⁾ sine
cretione, pro | herede gerendo. 26. Pro herede gerit,
qui | rebus hereditariis tanquam dominus utitur: vel-
ut qui * auctionem^{92a)} rerum hereditariarum facit: aut
25 servis hereditariis | cibaria dat. 27. Cretio est certo-
rum | dierum spatium, quod datur instituto | heredi ad
deliberandum; utrum^{92b)} expeditat ei adire hereditatem,
nec ne, velut⁹³⁾ TITUS HERES ESTO, CERNITOQUE IN DIE-
30 BUS | CENTUM PROXIMIS, QUIBUS SCIERIS POTERISQUE: NISI
ITA CREVERIS, EXHERES ESTO. | 28. Cernere, est verba
cretionis dicere | ad hunc modum: CUM [ID] ME * MAE-
VIUS HERDEM INSTUITUR^{92b)}, RAM HEREDITATEM ADEO |
35 CERNOQUE. 29. Sine cratione heres instituimus, | si con-

87) Vulgo: *emancipatos*.88) Vulgo: *scilicet*.88) MAR. Vulgo: *cum Cuius*91) Cuius: Vulgo: *ope*.*ques.*89) Vulgo: *vel nomina*tim**
abest, quod MAR. ex paragra-
phis antecedentibus inserit.92a) Vulgo: *auctionem*92b) Vulgo: *INSTITUERIT*.

col. 34. si constituerit nolle se heredē. et statim 199am
 excludit² ab hereditatē. et amplius eā
 adire non potest. Cū cretione uero
 heres institutus sicut cernenda sit he
 res. Ita non alit excludit². quā si intra
 die cretionis non creuerit. Id eoque
 etiā si constituerit nolle se heredē. ēē.
 Tamen si supstant dies cretionis peni
 tentiū actus cernendo heres fieri po
 test. Cretio autem vulgaris dicit³: and
 continua vulgaris in qua adiciunt²
 haec uerba quib: soioris poterisq: o
 tenua in qua non adiciunt² et qui
 vulgarē cretionē habet dies illi dām.
 15 te cōputant². quib: scit se heredē in
 stitutū. ēē. & potuit cernere. Et uero
 qui continua habet cretionē. qui
 illi dies cōputant². quib: ignorauit
 se heredē institutū. Aut scit qui
 20 dom. sed non potuit cernere. heredes
 aut instituti dicunt². substituti
 qui primo gradu scripti sunt. Sub
 stituti qui secundo gradu uel sequen
 tiō: hereditis scripti sunt. Uel totius.
 25 heres esto cernitoq: in dieb: proxi
 mis centū quib: scies poterisque
 Ita creueris. et heres esto tunc medi
 us heres esto. Cernitoq: in dieb: et
 reliqua similiter. et deinceps subisti
 30 trii potest. si sub in pfectā cretionē
 heres institutus sis. Id. ē. non adie
 cis his uerb. si non creueris exheres
 esto. Sed si ita si non creueris. tunc
 medius heres esto. Cernendo quidem
 35 superior: inferiorē excludit. non

stituerit, nolle se heredem esse, statim | excludit ab hereditate, et amplius eam | adire non potest. 30. Cum cretione vero | heres institutus, sicut cernendo sit heres, ita non aliter excluditur, quam si intra | diem creationis non creverit. Ideoque | etiam si constituerit nolle se heredem esse, | tamen, si supersint dies creationis, 10 poenitentia actua, cernendo heres fieri potest.

31. Cretio ^{autem}⁹³⁾ vulgaris dicitur, aut | continua. Vulgaris, in qua adjiciuntur haec verba: QUIBUS SCIENS POTERISQUE. Continua, in qua non adjiciuntur. 32. EI, qui vulgarem creationem habet, dies illi ^{* tan}sum computantur, quibus scivit ⁹⁴⁾ se heredem institutum esse, et potuit cernere. EI vero, qui continuam habet creationem, etiam illi dies computantur, quibus ignoravit | se heredem institutum: 20 aut scivit quidem, sed non potuit cernere.

33. Heredes, aut instituti dicuntur, aut substituti. Instituti, qui primo gradu scripti sunt: substituti, qui secundo gradu vel sequentibus heredes scripti 25 sunt; ^{* velut:} TUTUS HERES ESTO, CERNITOQUE IN DIEBUS PROXIMIS CENTUM, QUIBUS SCIENS ⁹⁵⁾ POTERISQUE: NISI ITA CREVERIS, EXHERES ESTO. TUNC MAEVUS HERES ESTO, CERNITOQUE IN DIEBUS, et reliqua. Si 30 militer et deinceps substituti potest.

34. Si vobis imperfecta cretione | heres institutus sit, id est, non adjectis his verbis: ET NON CREVERIS, EXHERES ESTO, sed si ita: ET NON CREVERIS, TUNC MAEVUS HERES ESTO, cernendo quidem | superior inseriorem excludit? non | cernendo autem, sed

93) Vulgo: autem.

94) Vulgo: sed.

95) Vulgo: SCIENS adver-

sus et codicem et C. J. 1. 1.

et ab ornando aut sed pherede gorenido
aut in parte admittat substitutum. Sed
ad h[oc] postea diuus marcus constituit ut
et pherede gorenido ex ase sit he
cili. 5 ref. Qd neq: crequerit neq: pherede
gesserit ipse excludit². et substitu
tus ex ase sit heres.

XXIII T. QUÆMADMODU TES TAMENARUPUNUR

1140 T[estamento] d[omi]n[u]m factu[m] infirmat
-i ipsa dissob[ie] modifi[ca]ti si ruptu[m] aut in irr[upt]u[m]
-i factu[m] si ruptu[m] testamēto Matthei
-i annis. Id ē. si postea n[on]l[icit] testamēto
-i iure factu[m] sit. Itē agnatione. id. ē. si
-i 15 suus heres agnascat². qui neq: heres
-i institutus. neq: utoportet exhereda
-i tuus sit. agnoscit² suus heres. aut agna
-i cendō. aut adoptando. aut tūma
-i in nū convivendo. aut in locū sit heres
-i 20. dis sacerdendo. velut: neq: mortua
-i in filio. vel. omnicapte. aut manu. in
-i missione. Id. ē. si filius. exprima secundu[m]
-i da uq: mancipatio[n]e. manu
-i missus reuersus sit in patris potesta
-i 25 te. inrruptu[m] fit testamēto. si testor ca
-i pte dominūtus fuerit. aut si iure fac
-i to testamento nemo exteterit heres.
-i 30. Si q[ui] testamēto fecit ab hostib[us] capi
-i nō sit. testamēto ei ualeat. Si quidē
-i 30. reuersus fuerit. iura post liminā. si
-i nō ibi deceperit ex lege cornelia
-i neq: grande successione. si firmat.
-i atq: si in ciuitate decessisset. si septē
-i signis testiū signatū sit testamēto
-i 35. h[oc] iuste. iuste. ruptu[m] uel irr[upt]u[m] sit.

TIT. XXIII. QUERENDI DICTUM TESTAMENTA ETC. 71

pto herede gerendo; in parente admittit substitutum.
Sed postea Divis Mandatis constituit, ut et pro he-
rede⁹⁶⁾ gerendo ex esse sit heres. Quod si neque
creverit, neque pro herede geretur, ipso excluditur,
et substitutus ex esse sit heres.

TIT. XXIII. QUERENDI DICTUM TESTAMENTA
RUMPIATUR⁹⁷⁾.

10 1. Testamentum jure factum infirmatur, duobus
modis: si ruptum, aut irrumptum factum sit.

2. Rumpitur testamentum mutatione, id est, si
postea aliud testamentum jure factum sit. Item ad
15 gnatione, id est, si unus heres adgnascatur, qui ne-
que heres institutus, neque, ut oportet, exhereditus
sit. 3. Adgnascitus unus heres aut adgnascendo, aut
adoptando, aut in negotio conveniendo, aut in locum
20 sui hereditatis succedendo, velut nepos mortuo filio, vel
emancipato, aut manumissione, id est, si filius ex pri-
ma secundave mancipatio manumissus reversus sit
25 in patris potestatem.

4. Irritum est testamentum, si testator in pite di-
minutus fuerit, aut in iure factio testamento, nemo
exstiterit heres.

5. Si is, qui testamentum fecit, ab hostibus cal-
30 ptus sit, testamentum ejus valeret: siquidem reversus
fuerit iure postliminii: si vero⁹⁸⁾ ibi decesserit, ex
lege Corneliana⁹⁹⁾, quae perinde successionem ejus
confirmat, atque si in civitate decessisset.

6. Si septem signis testium signatum sit te-
35 stamentum, licet iure civili ruptum, vel irrumptum fa-

96) SCHUL. pro herede omisit, at inde dulito.

97) Vulgo: rumpuntur.

98) Vulgo: non.

99) Vulgo: Corneliana.

col. 26. tum sū. p̄tor scriptis heredib⁹ iuxta tabulas bonorū possessione dat. Si testator. et cīvis romanus. et suas p̄testatis cū moriret² fuit. quā bonam 5 possessionem cū re id ē. cū effecto habet². si nemo aliis iure heres sūt. Liberi r̄if inquirerib⁹ in potestate manent 10 tib⁹: tā natīs quā postumis hereditis substituere parentes possunt dupli ci modo. Id ē. aut eo cū extraneis sit. si heredes non extiterint liberi substitutus heres fiat. aut pprio iure. id si post mortē parentis heredes facti intra pubertate deceperint substituti 15 tutus heres fiat. quā exheredita tef filiis substituere parentib⁹ liceat non ultra in puberi filio substitu ero. quis herede potest. quā si sibi quis herede institueret. uel ipsū filiū 20 Uel quē liber alii milites commo do cūq: fecerint testam̄ta ualeat. Id ē. etiā sine legitima obseruatio ne. Nā principatib⁹ constitutionib⁹ pm̄issū. ē. illis. Quomodo cūq 25 uellant. Quomodo cūq: possent testari. Idq: testamento cū illis contra iure regulā fecit. Ita demū ualeat. si uel in castri mortuis sit. uel post missione intra annū.

30 **XXIV. DE LEGATIS**
 Legatū. ē. qđ leges modo id. ē. imperante testamento relinquit²
 Nā ea quae p̄cativo modo relin quunt². fidēi commissa uocant². Leg 35 gamus aut quatuor modis. per

TIT. XXIII. QUINTA: TIT. XXIV. DE LEGATIS. 43

estum sit, Prostator postea heredibus fuit; tabulas bonorum possessionem dat, si testator et civis Romanus, et sume potestatis, tam moreretur, fuit; quam 5 *bonorum possessionem cum re, id est, cum effectu habet¹⁰⁰), si nemo aliis iure heres sit.

7. Liberi impuberibus in potestate parentibus, tam natis, quam postumis, heredes substituere parentes possunt duplo modo, id est, aut eo, quo extra-neis, ut si heredes non existent liberi substitutus heres fuit; aut propri jure, ut¹⁰¹); si, post mortem parentis heredes facti, intro pulmentum decesserint, substituta heres fuit. 8. Etiam ex hereditatis filiis substituere parentibus licet, | 9. Non aliter im-puberi filio substituera quis heredem potest, quam si 20 sibi quis heredem instituerit vel ipsum filium, | vel quemlibet alium.

10. Milites quomodo cuncte fecerant testaments, valent, id est, etiam sine legitima observatione nam Principali bus constitutionibus permisum est illis quomodo cuncte vellet, quomodo cuncte possent testari: idque testamentum, cum¹⁰²) miles contra juris regulam fecit, ita demum valet, | si vel in castris mor-tuus sit, vel post missionem intra annum.

30 TIT. XXIV. DE LEGATIS.

1. Legatum est, quod legis modo, id est, im-pe-rative, testamento relinquitur: nam ea, quae precativo modo velin quuntur, fideicomissa vocantur.

35 2. Legamus autem quatuor modos per vindica-

100) Vulgo: quae bonorum. 101) Vulgo: id est. posse-sim: c. r. t. e. q. e. ha- 102) Vulgo: que. detur.

col 3d *vindicationē pānūtione finēndi* 119b3

modo p̄ceptio ad i. Pānūtione mūtō

hīs uerbīs legatūs de lego capitulo co. p̄ba 7

fūmitō: sine habito. Pānūtione

5 his uerbīs herēfīs dāmībīs esto indēd

re dato facit herētē mēū dare 10

videō: finēndi modo: Ita herēfīs sōtī 11

dāmīs esto finērō luōn tōtū sumērō ita māt 12

sūtī rē sōtī: habērō p̄ceptiōnē: fīo: q̄ v̄t 01 13

10 dūcīs tētīs illā re p̄cipit. p̄ v̄ndērō alīo 14

et dāmīs legari p̄ssunt: Resq̄ndā uerō aut 15

aut mātīgā tēpōrō us ius quirītū testatorīs mātōm 16

p̄tōrō fūtōrō mātōs: et quēmōdo testamētūtūrōs ēt 17

fūtēbat: p̄ter q̄tā si pondērō nātōs 18

15 re mātōrō contineant. In hīs ētē tēdūq̄ 19

fūtēfīs ētē si vel mortis dūtātē tēpōrō 20

fuerint ex ius quirītū p̄dānūtione 21

om̄s res ligārī p̄ssunt: q̄iū quae 22

non fūnō testatorīs dūtōdō tētīs 23

20 fūtē quae dāmī p̄ssunt: Liber: hōbī: dāmī 24

aut res populi: aut sacra: aut religī 25

et cōtāsa: reē p̄dānūtione ligārī p̄tēs: mātōm 26

et cōtāq̄ dāmī non p̄tēt: finēndi modo: si optō 27

res ligārī p̄ssunt res p̄priae testatorīs mātōm 28

25 et herētēs ētē p̄ceptiōne legārī pos̄t: eum 29

suN. Res quae etiā p̄ vindicationem 30

si ea rēfī quae nō fūt iutroq̄: tēpōrō 31

optō: testatorīs ex ius quirītū p̄mādīcēt: 1 32

quē legātā fīt: Idētē dāmī cōtālē non: 33

30 ualeat: Legātū: tamēn senātū cōfūl 34

lōrēnōmāo: fūmātū: quēcātū: ētē 35

Ut qđ minus pactis uerbī legātū: ētē 36

sp̄nde fāt: hac: si optōmā iūrē: legātālē ētē 37

Optōmā ut ius legātī p̄dānūtione: ētē 38

35 si duob: eadē res p̄ vindicationem 39

tionem, per damnationem, sinendi modo, per praeceptionem. 3. Per vindicationem his verbis legamus: DO, LEGO, CAPITO, SUMITO, SIBI^{103a}) HABETO. 4. Per damnationem his verbis: HERES MEUS DAMNAS ESTO DARE, DATO, FACITO, HEREDEM MEUM DARE, JUBEBO. 5. Sinendi modo ita: HERES MEUS, DAMNAS ESTO SINERE LUCIUM TITIUM SOMERE. 6. VIDEAM REM, SIBIQUE HABERE. 10. 6. Per praeceptionem sicut: VIDEAM TITIUS MULAM REM PRAECIPITO. 7. Per vindicationem legari possunt res, quae utroque tempore ex iure Quiritium testatoris fuerunt, mortis, et quando testamentum faciebat, 15 praeterquam si pondere, numero, mensura^{103b} continerantur, in his enim iudicis est, si vel mortis dumtaxat tempore fuerint ex iure Quiritium. 8. Per damnationem omnes res legari possunt, etiam quae non sunt testatoris, dummodo tales sint, quae dari possint. Liber¹⁰⁴ homo, aut res populi, aut sacra, aut religiosa, nec per damnationem legari potest; quoniam dari non potest. 10. Sinendi modo legari possunt res propriae testatoris, et hereditis ejus. 11. Per praeceptionem legari possunt res, quae etiam per vindicationem.

12. Si ea res, quae non fuit utroque tempore testatoris, ex iure Quiritium, per vindicationem legata sit, licet iure civili non valeat legatum, tamen senatusconsulto Neroniano firmatur: quo cautum est, ut quod minus aptis¹⁰⁵ verbis legatum est, perinde sit, ac si optimo iure legatum esset: optimum autem ius legati per damnationem est.

35 12. Si duabus eadem res per vindicationem:

103a) Vulgo: SIVE vel sive. 105) Ex verbo: pactis hoc
103b) SCHULT: errore: mensura effectis. Viz: horum. Alii: re-
sura, numero, etc. 104) Vulgo ante hanc vocem
novum numerum 9 ponunt.

coh. 20. legato sit. Si vero coniunctim nobit.
 titio et fidei hominē istico. do lego si
 re ciuili concursu partis siebant.
 Non currente altero pars eius alte
 5 q̄ ad crescerebat. sed post legē papi
 am popream non sapientes pars. ca
 duca sit. si p̄ damnationē eadē ref
 duob: legatis sit. si quidē coniunctis
 singulis partēs debent². et non corp
 10 entis pars iurē ciuili inheritance
 renparebat. Nuno aut caduca sit
 qd̄ se disiunctam singulis solidū debet.
 Options nūt legati præindicationē
 data legatarii electio. ē. ueluti homi
 15 nē optato elegito. Idemq: ē: et si tacito
 legauerim titio hominē aut decein
 heres meus dato hominē dare he
 redi³ electio. ē. uelut dare. ante
 heredis institutionē legari non potest
 20 Qm̄ et potestas testam̄ti ab heredis insi
 tutione incipit. post mortē heredis lega
 ri non potest. ne ab heredis heredo lega
 ri videat². qd̄ iuris ciuilis ratio non patit
 & mortis aut heredis tēpus legari potest
 25 Uelut cū heres moriat² paene causa liga
 ri non potest. Paeno aut causa ligat². qd̄
 cohercendi heredis relinquit². Ut faciat
 quidē. aut non faciat. non ut legatata
 ptineat. ut puta hoo modo si filia tuā
 30 in matrimonio titio collocaueris decē
 re decen fidei dato. Incerte p̄sona lega
 ri non potest. uelut quicq: filii mei
 filia suā in matrimonio collocauerit
 ei homini tēt ^{centum} m̄si dato sub certo
 35 tamen demonstratione incertas p̄sonas

... legata sit¹⁰⁶), si vero conjunctum, velut: TITIO
ET SEJO HOMINEM STICHUM DO, LEGO, iure civili con-
cursu, partes siebant, non concorrente altero, pars
5 ejus alteri ad crescerebat; sed post legem Papiam Pop-
paeam non cipientis pars caduca fit. 13. Si per da-
mationem eadem res duobus legata sit, siquidem con-
10 junctum, singulis partes debentur: et non cipientis pars
jure civili in hereditate remanebat: nunc autem caduca
fit; quod si disjunctum, singulare solidum¹⁰⁷, debetur.
14. Optione autem legati per vindicationem data,

15 legatorii electio est, valut: HOMINEM OPTATO, ELIGITO.
Idemque est, etsi tacite legaverim: TITIO HOMINEM
AUT DECEM¹⁰⁸ HERES MEUS DATO, hominem dare heredis
electio est quem velit dare¹⁰⁹).

16. Ante heredis institutionem legari non potest:
20 quoniam et potestas testamenti ab heredis institutione
incipit. 16: Post mortem heredis legari non potest,
ne ab heredis herede legari videatur, quod juris civilis
ratio non patitur. In mortis autem heredis tempus
25 legari potest, velut: QVM HERES MORIATUR.

17. Peccata causa legari non potest. Peccata autem
causa legatur, quod coercendi heridis causa relinquitur, ut
faciat¹¹⁰; quid, aut non faciat, non ut ad legatarium¹⁰⁹)
30 pertineat: ut puta hoc modo: SI FILIAM TUAM IN MATRI-
MONIO TITIO CONLOCAYERIS, DECEM¹¹¹ SEJO DATO.

18. Incertae personae legari non potest, veluti:
QUICUNQUE PLEIO MEO FILIAM SUAM IN MATRIMONIO
CONLOCAYERIT, ET HERES¹¹² MEUS¹¹³ TOT¹¹⁴ MILIA DA-
35 TO. Sub certa tamen demonstratione incertae personae|

106) In verbis, quae hic ante
si vero desunt, supplendis multi-
laboraverunt, omnes: siquidem
disjunctum, singulis, jam alli:
in solidum debentur, alii: de-
betur, alii: partes debentur,
legunt; unde recte quidem de-
sum GESCHENIUS ita restituit:

per vindicationem, sive disjun-
ctum, velut: Titio hominem Sti-
chum do lego, Sejo eundem
hominem do lego, legata sit,
sive conjunctum etc. cf. CAI-
P. 108. 7. 6 seq.

107) Vulgo: in solidum.

108) Conf. codex, cuius apo-
graphum BRANDISIUS integrius
nunc dedit.

109) SAS. Vulgo, ut lega-
tum pertineat.

110) Vulgo: decem millia.

111) Vulgo: HOMINI.

col. 20. legari potest, uelut ex cognatis suis. 200ab
 qui nemo sunt, qui primo ad funes mis-
 uenerit, et heres in illud dato. neq; ex
 falsa demonstratione, neq; ex falso
 5 causa legatum infirmat, falsa demonstra-
 tratio, &c. Uelut titio fundum quem a titio
 emisit do lego cum his fundos a titio emi-
 tus, non sit falso causa. &c. uelut titio
 quoniam negotia mea curavis fundum de lego
 10. Ut negotia ei, nūquid titius curavit a
 legatario legari non potest? Legatum
 eo tantum dari potest qui extraneus
 est. Ideoq; filio familie herede insis-
 tuto, uel seruo, neq; a patre, neq; a domi-
 15 no ligari potest, heredi a semet ipso li-
 gari non potest, et quid in potestate manu-
 mancipione. &c. scripti hereditis sub con-
 ditione legari potest, ut requiratur
 quotè pote dies legatum cedit in potes-
 tate hereditis non sit. Et cuius in potesta-
 te manu mancipione, &c. heres scriptus
 ligari non potest, sicut singulae res
 legari possunt. Ita uniuersarum quoq;
 summa legari potest. Ut puta modo ha-
 25 res in eis cum titio hereditate mea partito
 diuidito quo casu dimidia pars bonorum
 legata uidetur. Potest autem et alia
 pars, uelut tortio, uel quarta ligari
 quae species partitio appellatur ususfruc-
 30 tuus ligari potest iuris ciuili earum rerum
 quarum salua substantia, utendi fru-
 endi potest, eis facultas. Et tam singula
 rum rerum quoniam plurimis. Id est patissima
 to consulta. Quatuor, &c. ut etiam si earum
 35 rerum quam in abusu continetur ut puta

legari potest, velut ex COONATIS MEIS, IOMI NUMI
SUNT, QUI PRIMO AD FUNUS MEUM VENERIT, VI HERES
MEUS ILLUD DATO.

19. Neque ex causa demonstrativa, neque ex
5 causa legatum infirmatur. Falsa demonstratio
est velut: TITIO, FUNDUM, QDEM A TITIO EMI, DO
LEGO, cum is fundus a Titio emptus non sit. Falsa
causa est velut: TITIO, QDQM NEGOTIA MEA CURA-
10 VIT, FUNDUM PO, LEGO, utat^{111b)} negotijs nun-
quam Titia curasse.

20. Ad legatum legari non potest.

21. Legatum ei¹¹²⁾, tantum dari potest, qui ex-
traneus est, ideoque filios familiae hereda instituto vel
15 servo, neque a patre neque a domino legari potest.
22. Heredi a semet ipso legari non potest. 23. Ei,
qui in potestate, manu, mancipiove est, scripsi heredi-
dis, sub conditione legari potest: ut requiratur,
20 quo¹¹³⁾ tempore d^{is} legati eedit, in potestate here-
dis non sit. 24. Ei, cuius in potestate, manu, manci-
piove est hereta antiquus, legari non potest.

25. Sicut singulae rea legari possunt, ita uni-
versarum quoque summa legari potest, ut puta hoc
modo: HERES¹¹⁴⁾, MEUS CUM TITIO HEREDITATEM
MEAM PARTITOR¹¹⁵⁾, DIVIDITO: quo cada dimidia pars
bonorum, legata videtur. Potest autem et alia pars,
velut tertia, et quarta, legari. Quae¹¹⁶⁾ species parti-
tio appellatur.

30. 26. Ususfructus legari potest jure civili¹¹⁷⁾ ea-
rum rerum, quarum salva substantia utandi frumenti
potest esse facultas: et tam singulorum rerum, quam
plurium, item¹¹⁸⁾ partis. 27. Senatusconsulto cau-
35 tum est, ut etiam, si earum rerum, quae in abusu
continentur, ut puta vini, olei, tritici ususfructus le-

111b) Vulgo: ut.

112) Codex habuisse video-
tur ab eo, sed locus ita quo-
que corruptus est.

113) Vulgo: sed requiritur,
ut quo etc.

114) Vulgo: ut puta: MAE-
SES HERES. cf. § 17.

115) Vulgo: partita.

116) Vulgo: legari: quae

117) Vulgo: j. c. l. p.

118) Haec. Vulgo: id est.

- col. 10. vñni. vñl. tritio. uisumfractus legatus. in 200ba
 sit. legatario restradant. Cautiōnib:
 inter positis de restituendis eis. ou usus
 fructus ad legatarū p̄tinere desig-
 rit. Cūritatib: omnib: que sub imperio
 p̄torianis legari potest. Adq. adiq.
 uerua introductū postea a senatu
 auctore adriano diligenter consti-
 tutū ē. Legatu qd datū ē. adimis-
 10 potest. uel eodē testamento. uel cō
 dicellis testamento confirmatis.
 dū tamen eodē modo admittatur
 quomodo datū ē. ad heredē lega-
 tarii legata. non alit transeunt.
 15 nisi si iam die legatorū cedente
 legatorius deceperit. Legatorū
 quo pure uel in dīc certā relictari
 sunt dies cedit. antiquo quidē īu-
 re ex mortis testatoris tempore. P:
 20 legem aut̄ po peā papet
 ex ap̄is tabulis testamenti. Eorū
 uero quae sub condicione reicta
 sunt. ou conditio extiterit lex fal-
 cidia iubet. non plus quadradran-
 25 tē totius patrimonii legari ut
 omni modo quadrans integer a
 pud heredē remaneat legatorū
 p̄peram solutorū repetitio non. ē.
XXV T DE FIDEICOMISSIS
 30 Fidei comissū. ē. quod non ciui lib:
 uerō. sed p̄casione relinquetur
 nec ex rigore iure ciuilis p̄ficietur
 Sed ex uoluntate datur. relinquen-
 tes uerba fidei oomissorū in usu.
 35 Uero haec sunt fidei. comitto. peto

TRIT. XXIV. DE LEGATIS. XXV. DE FIDEICOMMISSIS. 81

gatus | sit, legatario res tradantur, cautionibus | inter-
positis de restituendis eis, cum usus|fructus ad legata-
rium pertinere desierit.

28. Civitatibus omnibus, quae sub imperio | *P.
*Romani *sunt, legari potest: idque a Divo | Nerva
introductum, postea a senatu, | auctore Adriano, dili-
gentius constitutum est.

10 29. Legatum, quod datum est, adimi | potest, vel
eodem testamento, vel co/dicillis testamento confirma-
tis: | dum tamen eodem modo adimatur, | quo modo
datum est.

30. Ad heredem legatarii legata non aliter trans-
15 eunt, | nisi si jam die legatorum cedente | legatarius
decesserit. 31. *Legatorum, | quae pure, vel in diem
certum reicta | sunt, dies cedit, antiquo quidem ju/re,
20 ex mortis testatoris tempore: per | legem autem Pa-
piam Poppaeam, | ex apertis tabulis testamenti: eo-
rum ¹¹⁹⁾ | vero, quae sub conditione reicta | sunt,
cum conditio extiterit.

32. Lex Fal|cidia jubet, non plus, quam dodran-
tem totius patrimonii legari, ut | omnimodo quadrans
integer a|pud heredem remaneat. 33. Legatorum | per-
peram solutorum repetitio non est. |

TRIT. XXV. DE FIDEICOMMISSIS. |

30 1. Fideicommissum est, quod non civilibus | ver-
bis, sed precative relinquitur, | nec ex rigore juris ci-
vili proficiscitur, | sed ex voluntate datur relinquentis.
35 2. Verba fideicommissorum in usu | *fere haec sunt:
FIDEICOMMITTO, PETO, | VOLO DARI, et similia. 3. Etiam

119) Vulgo: Eorum.

opl. 41. *uelo dari. & similia etiū nutu relēn* 200b3
quere fideicomissū in usū receptū. ē.
fideicomisso relinquere possunt.
qui testamentū facere possunt. licet
 5 *non fecerint. Nā intestatū quis mo*
riturus fidei comissū relinquere po
test. Res p fidei comissū relinquē
possuN. quę etiā p dānationē legari
possunt. Fideicomissa dari possuN
 10 *Hi qui legari potest. latini iuniani*
fidei comissū capere possunt. Licet
legatū capere non possint fidei cō
mīssū. et ante heredis institutionē
 & post mortē heredis. et codicelli etiā
 15 *non confirmatis. testamento dari*
potest. Licet legari non possit.
Itē grece fidei comissū scriptū ualeat
licet legatū grece scriptū non ualeat
at fili⁹ qui in pōtestate. ē. feruoue
 20 *heredib: institutis seu his legatum*
sit patris. uel domini fidei comitti
potest. quāuis ab eo ligari non pos
sit qui testamento heres institutus. ē.
Codicellis etiā non confirmatis ro
 25 *gari potest. uelut hereditatē totā*
uel ex partē alii restituat. quāuis
directo heres institutus. nequidem
confirmatis codicellis possit fides
comissa. non p. formulā petuntur
 30 *ut legata. sed cognitio. ē. Romę qui*
dem consulū. aut p̄toris qui fidei cō
mīssō uocat². In provinciis uero p̄
ſedib: priuinciarū paene causa...
 ...uel incertae p̄sonę nequidem
 35 *fidei comissa dari possunt. his qui*

nutu relin|quere fideicommissum [in] usu^{119a)} rece-
 ptum est. | 4. Fideicommissum relinquerem possunt, |
 5 qui testamentum facere possunt, licet | non fecerint:
 nam intestatus quis moriturus fideicommissum relin-
 quere potest. 5. Res per fideicommissum relinqui
 possunt, quae etiam per damnationem legari | possunt.
 10 6. Fideicomissa dari possunt | *his, *quibus legari
 potest. 7. Latini Juniani | fideicommissum capere pos-
 sunt, licet | legatum capere non possint. 8. Fideicom-
 missum et ante heredis institutionem, | et post mor-
 15 tem heredis, et codicillis etiam | non confirmatis testa-
 mento, dari | potest; licet legari non possit. | 9. Item
 graece fideicommissum scriptum valet, | licet legatum
 graece scriptum non valeat. 10. Filio, qui in potesta-
 te est, servove | heredibus institutis, seu¹²⁰⁾ his le-
 gatum | sit, patris, vel domini fidei committi | potest;
 quamvis ab eo legari non possit. 11. Qui testamento
 heres institutus est, | codicillis etiam non confirmatis
 25 regari potest, vel ut hereditatem totam, | vel ex parte
 alii restituat: quamvis | directo¹²¹⁾ heres institui ne
 quidem | confirmatis codicillis possit. 12. Fideicom-
 missa non per formulam petuntur, | ut legata: sed co-
 gnitio est Romae quidem Consulum, aut Praetoris, qui
 30 fideicommisso¹²²⁾ vocatur: in provinciis vero *Prae-
 sidum provinciarum. 13. Poenae causa | vel incer-
 35 tae¹²³⁾ personae ne quidem | fideicomissa dari possunt,
 14. Is, qui | regatus est alii restituere heredita-

119a) Vulgo: *in usu.*

120) Vulgo: *seu si.*

121) Vulgo: *q. ex directo.*

122) Vulgo: *fideicommissa-*

rius.

123) Vulgo: *certae vel in-*

certae. SAB. *certae* reprobavit,

quad neque codex habet, ne-
 que sensus exigit, cum non de
 poenae causa fideicommissis so-
 lis, sed et de fideicommissis in-
 certae personae datus sermo sit.

- col. 42. *rogatus. ē. alii restituere hereditē.* 201^{aa}
Lege quidem falcidia non habentē qm̄ non plus puta quādodrantē restituere rogatus. ē. extribelli
5 ano senatus consulto restituit. ut ei et in eū dent² actiones cui restituata. ē. hereditas. *Lege autē falcidia interueniente qm̄ plus dodrantem uel etiā totā hereditatē restituohore.*
- 10 *rogatus sit. Ex petatiano senatus consultu restituit. ut deducta parte quarta ipse qui scriptus. ē. heres in ipsū actionis conseruent². Is autē qui recipit hereditatē legatarii locū*
- 15 *habeat². Ex petatiano senatus consultu restituta hereditate cōmoda et incomoda hereditatis cōmunicantur. Inter heredē et eū cui reliquae partes restitutae sunt inter positif*
- 20 *stipulationib: ad exemplū partes & propartes stipulationū. Partes autē et ppartes stipulationis ppriae dicunt². quae de lucro et dāno cōmunicando solent interponi inter heredē et legatarī partiarū. Id. ē.*
- 25 *cū quo partitus. ē. heres. si heres dā nosā hereditatē dicat coget² aptō re adire. et restituhere totā. Ita ut ei et in eo qui recipit hereditatē actio*
- 30 *nisi dent². P inde atq: si extribellionis senatus consultu restituta fuisset. Idq: ut ita fiat petatiano senatus consulto cautū. Si quis in fraude tacitā fidem ad cōmodauerit ut non' capienti fidei cōmissum restituat*

tem, lege quidem Falcidia locute non habente, quoniam non plus, puta, quam dodrantem restituere rotatus est, ex Trebelliano senatusconsulto restituit, ut ei, et in eum dentur actiones, cui restituta est hereditas. Lege autem Falcidia | interveniente, quoniam plus quam dodrantem, | vel etiam totam hereditatem 10 restituere | rogatus sit, ex Pegasiano senatus|consulto restituit: ut¹²⁴⁾, deducta parte | quarta, *ipso, qui scriptus est heres, et¹²⁵⁾ in | ipsum actiones conserventur: is autem, qui | recipit hereditatem, legatarii 15 loco | habeatur. 15. Ex Pegasiano senatusconsulto restituta hereditate, commoda, | et incommoda hereditatis communicantur inter heredem et eum, cui reliqua | partes restitutae sunt, interpositis | stipulationibus, ad exemplum partis | et pro parte stipulationum. Partis | autem et pro parte stipulationes proprie | dicuntur, quae de lucro et damno communicando solent 20 interponi inter heredem et legatarium partiarium, id est, | cum quo partitus est heres. 16. Si heres damnosam hereditatem dicat, cogetur a Praetore adire, et restituere totam: ita ut | ei, et in eum, qui recipit hereditatem, actiones dentur, proinde atque si ex Trebelliano | senatusconsulto restituta fuisset: | idque ut ita fiat, Pegasiano senatus|consulto caatum¹²⁶⁾.

17. Si quis in fraude tam tacitam fidem adcommo- 35 daverit, ut non capienti fideicommissum restituat, | nec

124) Vulgo: vel.

plus est heres, hereditatem restitut, et.

125) Vulgo: ipse, qui scri-

126) Vulgo: caatum est.

col. 43. *neq; quadrantē eam deducere seūa
tus censuit. nec caducū vindicare
ex eo testamento. si liberos habeat
libertas dari potest p fidei comissū*

201a3

5 XXVI. T. DE LEGITIMIS HEREDIBUS

*Intestatorū ingenuorū hereditates p
tinet. Primū ad suos heredes. id. ē.
liberos qui in potestate sunt. cete
rosq; qui in liberorū loco sunt. si sui
heredes non sunt ad consanguine
os. id. ē. fratres. et sorores. ex codē
patre. si neo h̄e sunt ad reliquos agna
tos proximos. Id. ē. cognatos
15 virilis sexus p mares descendentes
eiustē familiæ. Id enī cautū. ē. lege
duodecim tabularū hac si intestato
morit² eius suis heres. nec agna
tus proximus familiæ habet. si de
20 functus sit filius ex altero filio mor
tuo. Iam nepus unus. uel etiā plures
ad om̄s hereditas p̄tinet. Non ut in
capita dōuidas² sed in stirpe. Id. ē.
ut filius solus media partē habeat.
25 & nepotes quotquot sunt alterā di
mida. Equū ē. enī nepotes in patris
sui loco succedere. et eā partē habe
re quā pater eorū si uiueret habitu
rus. qd. quādiu suis heres sperat²
30 heres fieri posse. Tamdiu locus agna
tis non. ē. uelut si uxor defuncti pro
gnans sit. aut filius apud hostes sit
agnatorū hereditates dōuidunt²
incipita. uelut si sit frater filius.
35 et alterius fratris duo plures. uel*

quadrantem eum deducere senatus censuit: nec eadē
cum vindicare ex eo testamento, si liberos habeat. |

18. Libertas dari potest per fideicommissum. |

5 TIT. XXVI. DE LEGITIMIS HEREDIBUS. |

1. Intestatorum ingenuorum hereditates pertinent primum ad suos heredes, id est, liberos, qui in 10 potestate sunt, oētrosque, qui in liberorum¹²⁷⁾ loco sunt; si sui heredes non sunt, ad consanguineos, id est, fratres et sorores ex eodem patre; si nec hi sunt, 15 ad reliquos adgnatos proximos, id est, cognatos virilis sexus, per matres descendentes, ejusdem familiae: id enim cautum est lege duodecim tabularum hāc¹²⁸⁾: SI INTESTATO¹²⁹⁾ MORITUR, CUI SUUS HERES NEC SIT¹³⁰⁾, ADGNATUS PROXIMUS * FAMILIAM HABETO.

20 2. Si * defuncta¹³¹⁾ sit filius, et ex altero filio mortuo jam nō possumus, vel etiam phares ad omnes hereditas pertinet, non ut in capita dividatur, sed¹³²⁾ in stirpes, id est, ut filius salus medianam partem habeat, et nepotes quotquot sunt alteram diuidiam: aequum est enim nepotes in patris sui * locum¹³³⁾ succedere, et eam partem habere, quam pater eorum, si viveret, habitus esset.

30 3. Quamdiu unus heres speratur, heres fieri posse, tamdiu locus adgnatis non est: velut si uxor defuncti praegnans sit, aut filius apud hostes sit.

4. Adgnatorum hereditates dividuntur in capita: 35 velut si sit fratri filius, et alterius fratri duo * pluresve

127) Vulgo: in liberorum.

131) Vulgo: defunditus.

128) Vulgo: Ac.

132) Vulgo: sed ut,

129) Vulgo: intestans.

133) Vulgo: nepotes patris

130) Vulgo: nec extitabit.

sui loco.

col. 44. liberi quotquot sunt ab utraq; parte 201^{ba}
 psonq; tot fiunt portiones ut singuli sin
 gulas capiant. Si plures eodem gradu s
 agnati et quidā eorū hereditatē ad se
 5 ptinere noluerint. Uel ante quā adie
 rent. decesserint eorū pars ad crescit
 his qui adierint. Qd si nemo eorū adi
 erit ad insequentē gradu. ex legē he
 reditas non transmittit². Qm̄ in legi
 10 timif hereditatib; successio non. ē.
 ad feminas ultra consanguineorū
 gradu legitima hereditas non ptinet
 Itaq: soror fratrib; sorori uel legitima
 heres fit. Ad liberos matre intestate
 15 hereditas ex lege duodeci tabularū
 non ptinebat quia feminæ suos here
 des non habent. Sed postea IMP
 antoninus, & cōmodio ratione in se
 natu recitata. Id actū. ē. ut sine in una
 20 nu cuentione matrū. legitimas here
 ditates. ad filios ptineant. Exclusis
 consanguineis et reliquis agnatis in
 testati filii hereditas ad matrē ex le
 ge duodeci tabularū non ptinet. Sed
 25 si ius liberorū habeat ingenua tri
 um libertina quatuor legitima
 heres fit. ex senatusconsulto tertulli
 ano. si tamen ei filio neq; suis heres
 fit quiue int̄ suos heredes ad bonorū
 30 possessione. aptore uocat². neq; pat̄
 adquē legē hereditas bonorūue pos
 sessio cum re ptinet. neq; frater con
 sanguineus. qd si soror consanguinea
 fit ad utrasq; ptinere iubet² hereditas
 35 XXVII T. DE LIBERTORŪ SUCCES

liberi, quotquot sunt ab utraque parte | personae, tot
funt portions, ut singuli singularis capiant:

5. Si plures eodem gradu sint¹³⁴⁾ | adgnati, et
quidam eorum hereditatem ad se | pertinere noluerint,
vel antequam adierint, decesserint; eorum pars adcre-
scit | his, qui adierunt¹³⁵⁾. Quod si nemo eorum adi-
erit, ad insequentem gradum ex lege hereditas non
10 transmititur, quoniam in legitimis hereditatibus suc-
cessio non est. |

6. Ad feminas ultra consanguineorum | gradum
legitima hereditas non pertinet: | itaque soror fratri
* sororive legitima | heres fit.

15 7. Ad liberos matris intestatae | hereditas ex lege
duodecim tabularum | non pertinebat: quia feminae suos
heredes non habent: sed postea Imp. Antonini et
Commodi oratione in senatu recitata id actum est, ut
20 sine in maxime conventione matrum legitimae heredi-
tates ad filios pertineant, exclusis | consanguineis, et
reliquis adgnatis. 8. In testati filii hereditas ad ma-
trem ex lege duodecim tabularum non pertinet: sed |
jus liberorum habeat, ingenua trium, libertina qua-
tuor, legitima | heres fit ex senatusconsulto Tertulliano:
si tamen ei filio neque suus heres | sit, quive inter
30 suos heredes ad bonorum | possessionem a Praetore vo-
catur, neque pater, | ad quem lege hereditas, bono-
rumve posse cum re pertinet, neque frater con-
sanguineus. Quod si soror consanguinea | sit, ad utras-
que pertinere jubetur hereditas. |

35 TIT. XXVII. DE LIBERTORUM SUCCESSIONE.

134) Vulgo: sunt.

135) Vulgo: adierint.

col. 45. **SIONIBUS UEL BONIS** 201b⁵

*Liberoru*m* intestatoru*m* hereditas
primu*m* ad suos heredes pertinet. Deinde
ad eos quorū liberti sunt. uelut patro
5 nū patronā liberosue patroni. Si sit
patronus. et alterius patroni filius
ad solum patrū hereditas pertinet.
Itē patroni filius. patroni nepotib:
obstat ad liberos patronoru*m* hereditas
10 defuncti pertinet. aut in capita. non
in stirpe dividatur. legitimae heredi
tatesq*ue* ex lege duodeci tabularū
descendit capitis minutiōne amittit².*

XXVIII T DE POSSESSIONI

BUS DANDIS

*Bonoru*m* possessio dat². aut contra ta
bulas testamenti. aut adversus
tabulas intestati. Contra tabulas bo
norū possessio dat² liberis emancipa
20 tis testamento pteritis. licet legitimo
non ad eos pertineat hereditas. Bonorū
possessio contra tabulas liberis
iusti. naturalib: quā adoptiuis dat².
Sed naturalib: quidē emancipatis
25 non tamen et illis qui in adoptiua
familia sunt. Adoptiuis aut̄ his tan
tu*m* qui in potestate manserunt. Eman
cipatis liberis ex edicto dat² bonorū
possessio si parati sunt cauere patri
30 b: suis qui in potestate manserunt.
Bona quae moriente patre habuer*m*
se conlatura*m*. secundū tabulas bonoru*m*
possessio dat². scriptis heredib: scilicet
si eorū quib: contrā tabulas cōpetit
35 nemāst aut petero. nollent etiam*

TIT. XXVII. DE LIBERTATIIS, etc. XXVIII. DE POSSESSORIBUS, etc. 91

POSSESSIONIBUS, [VEL. BONIS] |

1. Libertorum intestatorum hereditas | primum ad
suos heredes pertinet: deinde | ad eos, quorum liberti
5 sunt, velut patronum, patronam, liberosve patroni. 2.
Si sit | patronus, et alterius patroni filius, | ad solum
patronum hereditas pertinet. | 3. Item patroni filius
patroni nepotibus | obstat. 4. Ad liberos patroserum he-
10 reditas | defuncti pertinet, *nt in capita, non | in stir-
pes dividatur.

5. Legitima hereditatis jus, quod ex lega duo-
decim tabularum | descendit, capitis minutiōne amittitur.]

15 TIT. XXVIII. DE POSSESSIONIBUS BONORUM.

1. Bonorum possessio datur aut contra tabulas
testamenti, aut adversus | tabulas, aut intestati.

2. Contra tabulas bonorum possessio datur li-
beris emancipatis, testamento, praeteritis, nec legitima | non ad eos¹³⁶⁾ partiat hereditas. 3. Bonorum
possessio contra tabulas liberis | tam naturalibus, quam
adoptivis datur: | sed naturalibus quidem emancipatis; |
25 non tamen et illis, qui in adoptiva | familia sunt: adop-
tivis autem his tan[tum], qui in potestate manserunt.
4. Emancipatis liberis ex edicto datur honorum | pos-
30 sessio, si parati sunt cavere. fratribus suis, qui in
potestate manserunt, | hunc, quae moriente patre ha-
buerint¹³⁷⁾; | se collaturos.

5. Secundum tabulas bonorum | possessio datur
scriptis heredibus, scilicet, | si eorum, quibus contra ta-
35 bulas competit, | nemo sit, aut petere *nolint. 6. Etiam-

136) Vulgo: ad eos non:

137) Vulgo: habuerint.

col. 46. *si iure ciuili non ualent testamen-*
to forte qd familias mancipatio-
uel nuncupatio defuit si signatu-
testamentū sit. non minus quā septē
 5 *testiū ciuiū romanorū signis bonorū*
possessio dat². Intesti dat² bonorum
possessio p septē gradus. primo gradu
liberis. secundū legitimis. heredibus.
tertia proximi cognatis. quarto.
 10 *familiae patroni. patrono. patrangu.*
Item liberis suo patroni. patronae.
sextū uero uxori. Septimo cognatiſ
manumissionis. quib: plegem furiū
plus mille asses capere licet. & sine
 15 *magis ad quē bonorū possessio p̄cipio*
re possit. aut sit quidem sed iussuū
omiserit populo bona deferunt² ex
lege iulia caducaria liberis bono
rū possessio dat². Tam his qui in po-
 20 *testitate usq: in mortis tēpus fuerū*
quā emancipatiſ. Item adoptiuiſ
non tamē etiā in adoptione datiſ
proximi cognati bonorū possessio
ne accipiunt. non solū p feminini
 25 *sexus psonā cognati. sed etiā agnati*
capite diminutia. nā licet legiū
mū ius agnationis capitif minutio
ne amiserint. natura tamē cognati
manent bonorū possessio datur
 30 *parentib: et liberis intra annum*
ex quo petere potuerunt. Ceteris
intra centum dies qui omnis intra
id tēpus si non petierint bonorū
possessionē sequens gradus admit-
 35 *tū². Perinde utq: si superioris non*

202aa

si jure civili non valeat testamentum, forte quod familiae mancipatio, | vel nuncupatio defuit, si signatum|
5 testamentum sit non minus quam septem | testium ci-
vium Romanorum signis, bonorum | possessio datur.

7. Intestati datur bonorum | possessio per sep-
tem gradus: primo gradu |. liberis: secundo legitimi-
mis heredibus: | tertio proximis cognatis: quarto |
10 familiae patroni: quinto patrono, patronae, | item
liberis patroni, patronaeve: | sexto viro, uxori: sep-
timo cognatis | manumissoris, quibus per legem Fu-
15 riam | plus mille asses capere licet; et si ¹³⁸⁾ nemo sit,
ad quem bonorum possessio pertine|re possit, aut sit
quidem, sed jus sum | omiserit, populo bona deferuntur
ex | lege Julia caducaria. 8. Liberis bonorum posse-
20 sio datur, tam his, qui in po|testate usque in mortis
tempus fuerunt, | quam emancipatis: item adoptivis, |
non tamen etiam in adoptionem datis. | 9. Proximi co-
gnati bonorum possessio|nem accipiunt, non solum per
25 feminini | sexus personam cognati, sed etiam adgnati |
capite diminuti: nam, licet legiti|mum jus adgnationis ca-
pitis minutio|ne amiserint, natura tamen cognati manent.
30 10. Bonorum possessio datur | parentibus et libe-
ris intra annum, | ex quo petere potuerunt: ceteris |
intra centum dies. 11. Qui omnes intra | id tempus
si non petierint bonorum | possessionem, sequens ¹³⁹⁾
35 gradus admittitur, perinde ac si superiores non | es-
sent: idque per septem gradus fit. |

138) Vulgo et deest.

139) Vulgo: si non petie-
rint, ad b. p. s.

vol. 47. essent. idq: p septem gradus fit
 h̄e quibus ex successoris edictu
 honorū possessio dat². heredes qui
 dē non sunt. sed heredis loco consti
 5 tuunt² beneficio p̄toris. Ideoq: seu
 ip̄si agant. seu cū his agat² ficticiis
 actionib: opus. ē. in qnib: heredes
 es. fingunt². Bonorū possessio aut
 reddat². aut sinere cū re iſ. qui
 10 accepit cū effectu bona retineat.
 sinere cū alius iure civili e uin
 cere hereditatē possit. ueluti si
 suus heres intestati bonorū posses
 sio sinere qm̄ suus heres euincere
 15 hereditatē iure legitimo possit.

XXVIIIT DE BONIS LIBER TORUM

Cives romani liberti hereditatē
 lex duodecī tabularū patro
 20 no defert. si intestato sine suo he
 rede libertus deceperit. Ideoque
 siue testamento facto decedat. li
 cet suus heres ei non sit. seu intesta
 to et suus heres ei sit. quā non na
 25 tralatis seduxor puta quas in
 manu fuit. uel adoptivus filius.
 lex patrono nihil prestat. sed ex
 edictu p̄toris seu testamento liber
 tus moriat². Ut aut nihil. aut mi
 30 nus quā partē dimidiā bonorū
 patrono relinquat contra ta
 bulas testamenti partis dimidiā
 bonorū possessio illi datur. nisi
 libertus aliquē ex naturalib:
 35 liberis successore sibi relinquat.

12. Hi, quibus ex successorio edicto | honorum possessio datur, heredes qui dem non sunt, sed hereditis loco consti|tuuntur, beneficio Praetoris. Ideoque seu ipsi agant, seu cum his agatur, fictitiis | actionibus opus est, in quibus heredes | esse finguntur.

13. Bonorum possessio * aut | cum * re datur, aut 10 sine re: cum re, cum¹⁴⁰⁾ is, qui | accepit, cum effectu bona retineat: | sine re, cum aliis jure civili evincere hereditatem possit: veluti si | suus heres intestati¹⁴¹⁾ sit, bonorum posses|sio sine re est, quoniam¹⁴²⁾ suus 15 heres evincere | hereditatem jure legitimo possit. |

TIT. XXIX. DE BONIS LIBER|TORUM. |

1. Civis Romani liberti hereditatem | lex duodecim tabularum patrono|ne desert, si intestato sine suo herede libertus decesserit: ideoque, | sive testamento facto 20 decadat, licet suus heres ei non sit: seu intestato, et suus heres ei sit, *quamvis non naturalis, sed uxor puta, quae in | manu fuit, vel adoptivus filius: | lex patrono nihil praestat: sed ex | edicto Praetoris, seu¹⁴³⁾ testamento facto liber|tus moriatur, aut¹⁴⁴⁾ nihil, aut 30 minus quam partem dimidiā bonorum | patrono relinquat, contra tabulas testamenti partis dimidiae | bonorum possessio illi datur: nisi | libertus aliquem ex 35 naturalibus | liberis successorem sibi relinquat: | sive

140) Vulgo: si.

143) Vulgo: si.

141) Vulgo: intestato.

144) Vulgo: aut ut al. ut

142) Vulgo: cum.

aut.

col. 48. *sue intestato decebat. et uxore for
te in manum uel adoptiuum filii
relinquat aequae partis mediae
bonoru possesso contra suos heredes*
5 *patrono dat² in bonis libertae pa
trono. nihil iuris ex edicto datur
Itaque seu intestata moriatur.*
Liberta semp-ad eum hereditas
ptinet. Licet liberi sint libertae
10 *qm non sunt sui heredes matri obs
tit patrono. Lex papia popeū*
*postea libertas quatuor libe
rorū iure tutela patronorū libe
ravit. qcū intulerit iam posse*
15 *ea sine auctoritate patronorū*
testari prospexit Ut prouume
ro liberorū libertae subprestitū
uirilis pars patrono debeatur.
Liberi patroni uirilis sexus eadē
20 *iura in bonis libertorū parentū*
*suorū habent quae et ipse patro
nus. feminæ uero ex lege quidem*
*duodecim tabularū pinde ius ha
bent. atq: masculi patronorum*
25 *liberi contra tabulas aut testa
mento liberti. aut ab intestato*
*contra suos heredes. non natura
lis bonoru possesso eis non compe
tit. Sed si ius triacis liberorū habu*
30 *erunt etiam hac iura ex lege*
papia popea nanciscuntur
paterna ex bonis libertorum
illud ius tantum habeant quod
lex duodeci tabularum introdux.
35 *Sed postea lex papia patronae*

Intestato decedat, et uxorem forte in manu, vel adoptivum filium vel inquit, aequo partis mediae et bonorum possessio contra suos heredes et patrono datur.

2. In bonis libertae patrono nihil juris ex edicto datur: itaque seu¹⁴⁵⁾ intestata moriatur liberta, semper ad eum hereditas et pertinet, licet liberi sint liberae, et quoniam non sunt sui heredes matri. 3. *** obstat patrono. Lex Papia Poppaea postea libertas quatuor liberorum jure tutela patronorum liberavit: et cum intulerit, jam posse eas sine auctoritate patronorum testari, praesepxit, ut pro numero liberorum libertae superstitem virilis pars patrono debeat. 4. Liberi patroni virilis sexus eadem jura in bonis libertorum parentum suorum habent, quae et ipse patronus. 5. Feminae¹⁴⁶⁾ vero ex lege quidem duodecim tabularum perinde jus habent, atque masculi patronorum liberi. (5.) Contra tabulas autem testamenti liberti, aut ab intestato contra suos heredes non naturales bonorum possessio eis non competit. Sed si jus trium liberorum habuerint¹⁴⁷⁾, etiam haec jura ex lege Papia Poppaea nanciscuntur. 6. *Patronae *in¹⁴⁸⁾ bonis libertorum illud jus tantum habent, quod lex duodecim tabularum introduxit. 35 Sed postea lex Papia patronae¹⁴⁹⁾ duobus liberis

145) Vulgo: si.

146) Vulgo non ad hanc vocem, sed ad sequentem: contra tabulas, novam paragrapnum faciunt, cum tamen et quae sequuntur ad filias patrionorum spectent.

147) Vulgo: habuerunt.

148) Vulgo: ex.

149) Vulgo inserunt: ingenuae, quod ex sequentibus colligitur, et si expressum non sit.

Bemerkungen über die Verleger dieser sind folgende Juristische Werke erschienen:

- Göschen J. F. L., observationum juris Romani specimen 8. maj. 812, 10th. (12th sgr.)
- Hugo, G., civilistisches Magazin 1r — 6r Band 3s Stück. 8. 1814 — 1831. 7 thl.
- Lehrbuch eines civilistischen Cursus. 1r Bd., die juristische Encyklopädie enthaltend. 7. Aufl. 8. 823. 2 thl.
- Dasselbe unter dem Titel: Lehrbuch der juristischen Encyklopädie. 7. Aufl. 8. 823. 2 thl.
- Lehrbuch eines civilistischen Cursus. 2r Bd., das Naturrecht enthaltend. 4te Aufl. 8. 819. 1 $\frac{1}{2}$ thl.
- Dasselbe unter dem Titel: Lehrbuch des Naturrechts. 4te Aufl. 8. 819. 1 $\frac{1}{2}$ thl.
- Lehrbuch eines civilistischen Cursus 3r Bd., die Rechtsgeschichte enthaltend. 11te Aufl. 8. 832. 4 thl.
- Dasselbe unter dem Titel: Lehrbuch der Geschichte des römischen Rechts bis auf Justinian 11te Aufl. 8. 832. 4 thl.
- Lehrbuch eines civilistischen Cursus, 4r Bd. die Pandekten enthaltend. 7te Aufl. 8. 826. 1 $\frac{1}{2}$ thl.
- Dasselbe unter dem Titel: Lehrbuch der Pandekten oder des heutigen röm. Rechts. 7te Aufl. 8. 826. 1 $\frac{1}{2}$ thl.
- Lehrbuch eines civilistischen Cursus, 5r Bd., die Chrestomatie enthaltend. 3te Aufl. 8. 820. 1 $\frac{1}{2}$ thl.
- Dass. unter dem Titel: Chrestomathie v. Beweisstellen für das heutige röm. Recht. 3te Aufl. 8. 820. 1 $\frac{1}{2}$ thl.
- Lehrbuch eines civilistischen Cursus. 6r Bd., die Literärgeschichte enthaltend. 3te Aufl. 8. 830. 2 $\frac{1}{2}$ thl.
- Dasselbe unter dem Titel: Lehrbuch einer Gesch. des röm. Rechts seit Justinian. 3te Aufl. 8. 830. 2 $\frac{1}{2}$ thl.
- Lehrbuch eines civilistischen Cursus 7r Bd. die Digesten enthaltend. 2te Aufl. 8. 828. 18 gr. (22 $\frac{1}{2}$ sgr.)
- Dasselbe unter dem Titel: Lehrbuch der Digesten 2te Aufl. 8. 828. 18 gr. (22 $\frac{1}{2}$ sgr.)
- Beiträge zur civilistischen Bücherkenntniß der letzten 40 Jahre. Aus den Göttinger Anzeigen mit einer Einleitung und Anmerkungen 1r Bd. 8. 828. 1 $\frac{1}{2}$ thl.
- 2r Bd. 8. 829. 1 $\frac{1}{2}$ thl.
- Jus civile Antejustineanum codicum et optimarum editionum opera societate juris consultorum curatum ed. G. Hugo 2 Tom. 8 maj. 817. 7 $\frac{1}{2}$ thl.
- Pütter, K. T. die Lehre vom Eigenthum nach deutschen Rechten aus den Quellen dargestellt und mit den römischen Rechtsgrundsätzen verglichen gr. 8. 1831. 1 $\frac{1}{2}$ thl.
- Stübel, C. C. über den Thatbestand der Verbrechen, die Urheber derselben und die zu einem verdammenden Endurtheile erforderl. Gewißheit der ersten. gr. 8. 805. 1 $\frac{1}{2}$ thl.
- Theophilus, des Antecessor, Paraphrase der Institutionen Justinians. Aus dem Griech übers. und mit Anmerk. von Karl Wüstemann. 2 Bde. gr. 8. 822. 5 thl.

